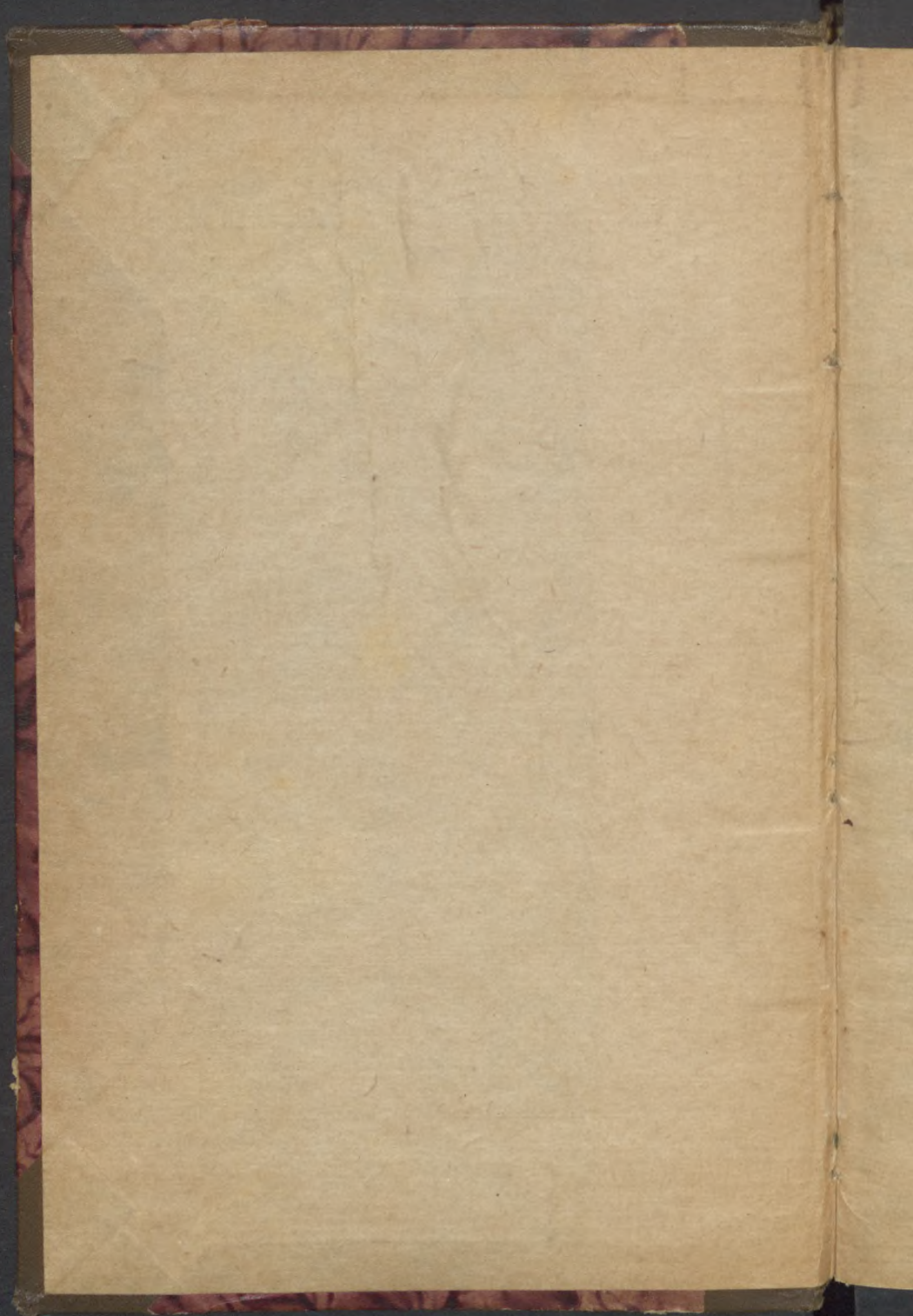

M
291.062

MB 38.335

1894

291.062

LINDER ERNŐ

A MALOMEMBER

1266

Ára 3 kor.

Pécs, 1914.

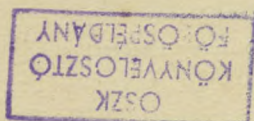
Nyomatott a Dunántúli Nyomda Részvénytársaságnál.

M291.062

2015

M 291.062

Az állóíróasztal fölé görnyedve kör-
mölget Gogolák Ábris. Mindössze 36 éves
s már 17 esztendeje görnyed így nap-
ról-napra egyformán a Hermina-gőzmalom
irodájában. Nagy lelkiismeretességgel és
ambícióval vezeti a könyveket. A lelke, az
alakja egészen hozzásimult az iroda poros
butoraihoz, dohos levegőjéhez. Törekvését,
energiáját, gondolatait felszívják azok a
csuf rubrikák, a tételek egyformasága. Az
irodák szűkös világában él, mint annyi sok
más kiskenyere hivatalkemember. A szűk
korlátok közé szorított otthon és az iroda
falain túl meghalt számára az élet. Válto-
zatlan örömek, egyforma fájdalmak között
viszi, őrzi tovább gondolataiban a multat.
A nagy férfit, a tekintély és diadalmas hős
az ő szemében összeforr a „főnök ur“ ra-
vasz alakjában, akinek nagyságát jámbor
irigységgel csodálja.

Gogolák azok közé tartozott, akik
bántóan pontosak és betegesen rendszere-
tők. Lefelé kimért és szigorú, felfelé udva-

rias és alázatos. Minden munkáját elvégzi nem kiválóan jól, de nem is rosszul s így soha sem jut elismeréshez, de egyuttal elkerüli a korholást is. Az öreg Grüner a malomigazgató felismerte Gogolák Ábrisan a kitűnő hivatalnok anyagot, akinek nehéz munkáját aránylag olcsón lehet az üzlet érdekében felhasználni. Megbízhatóságáért szerette, de elég jó üzletember volt ahhoz, hogy ezt a szeretetet Gogolák elől elrejtse, nehogy az az üzlet kárára hasznot huzzon belőle.

Amikor az öreg Grüner halálával annak fia került a gőzmalom élére, új élet költözött a dohos levegőjű iroda falai közé. Lassankint megszokottá lett a hangos beszélgetés, a családi ügyekben való telefonálás és egyszer-másszor a bliccelés is. Az irodában egyedül Gogolák Ábris maradt meg a réginek, s ugyanazzal az egyforma szorgalommal dolgozott most is, mint az első napon, amikor az irodába belépett.

Az ifju Grünernek mindenre volt gondja csak az irodára nem. Modern ember létére unalmasnak találta az iroda száraz egyhangu életét, s hogy a tétlenségben az idő gyorsabban teljen megfigyelésekkel szórakozott. Elnézte Gogolák Ábrist, ezt az egyforma embert, amint féllábon állva az álló íróasztal fölé hajol és körmölget.

Összehasonlította önmagát a hajlott hátú, sovány, unalmas könyvelővel. Valósággal megborzongott arra a nagy távolságra, melyet kettőjük között érzett. Megsajnálta Gogolákot. Naponként nyolctól tizenkettőig és délután kettőtől hétig dolgozni nagyon sokat jelentett az ifju Grünernek. Az első pillanatban arra gondolt, hogy félbe szakíttatja vele a munkát, majd pedig arra, hogy haza küldi; de még mindig idejében meggondolta magát. Aztán hátra hajolt a kövér páncélszekrényből kihuzta az alkalmazottak fizetéséről vezetett könyvet. Kíváncsi volt, mennyiért robotol ez a szerencsétlen ember. Gogolák száz forintnál tartott, harmincnál kezdte.

— Marha, — mondotta Grüner önkéntelenül, félhangosan.

— Parancsol igazgató ur — fordult feléje Gogolák alázatos hangon.

— Semmi, nem szóltam — füllentette az igazgató s szánakozva mérte végig a könyvelő gombostű alakját.

Később, amikor már csak ketten maradtak az irodában Grüner nem tudta megállni, hogy kérdéssel ne forduljon a könyvelőjéhez:

— Mondja, nős ember maga?

— Igenis kérem, igazgató ur — felelte félénken Gogolák. Most történt meg vele

először a hosszú tizenhét év alatt, hogy magánélete felől tudakozódnak.

— Vannak gyermekei is?

— Igenis parancsára igazgató ur, egy kis fiam van.

— És megélnék a fizetéséből?

— Kijövünk belőle kérem.

— Persze adóssága is van?

— Nincsen — felelte határozott hangon Gogolák és fülig pirult. Ugy érezte, hogy megsértették. Mintha csak azt vágták volna a szemébe, hogy becsstelen ember. Nyelt egyet, mintha csak a sértést nyelné le s esetenül ismételte:

— Nem is volt kérem, nem is volt . . .

Grüner jó indulattal szemlélgette a könyvelőt. Apróra megfigyelt mindent. A kitükrösödött ruháját, jámbor tehénszemeit, s azokat a nagy kezeket, amelyekkel olyan ügyetlenül tudott gesztikulálni. Maga előtt látta a vizes teknő mellett mosogató feleségét, a kis buksi fejü kölyköt, a szegény kis lakást, ahol egy család boldogan nyomorog. Ugy találta, hogy Gogolák Ábris rendkívül ostoba, de nagyon jó ember.

— Ugy-e maga nagyon boldog? — kérdezte Gogoláktól, aki kinos zavarral állott előtte.

Gogolák hirtelenében nem is tudott felelni. Gondolataiból kizökkentette ez a

váratlanul érkezett kérdés s határozatlanul felelte:

— Erre nem is gondoltam kérem.

És Gogolák Ábris nem hazudott. Az ő gondolatai nem kalandoztak, nem kóboroltak el, meg voltak szabva a határai, ott mozogtak állandóan az iroda és otthon körül. Apróságokon, semmiségeken akadtak meg, amelyek számára jelentősnek, nagy nak tűntek fel. Önmagára nem is gondolt eddig. Nem kutatta, nem kereste magát. Élt. Mégis, hogy most haza felé tartott, egyre-másra bukkantak fel benne a kérdések, amelyek feleletre vártak. Különösnek és furcsának tetszett előtte az előbbi jelenet. Miért kérdezte, mit akar vele a „főnök ur“? Bosszantotta, hogy olyan rosszul válaszolt. Miért nem felelte, hogy igenis boldog, áldott lelkű felesége van, a kis fiu pedig valóságos angyal. Neki nincsenek igényei, elvégzi a dolgát aztán hazamegy.

— Én derék szorgalmas ember vagyok, aki mindig hazamegyek, — motyogta magában.

— Én dolgozom és becsületesen megkeresem a kenyeremet. Nem iszom, nem dohányzom, nincs semmi passzióm, nincs semmi örömöm . . .

Itt megakadt Gogolák mormogása. Itt teljes erővel törtek fel a gondolatok,

mintha valami rejtett hely ajtaját pattantotta volna fel. Olyasfélét érzett, mintha egy másik Gogolák Ábris ébredne álma-ból, aki eddig csak aludt, aki átaludta az életet, aki semmit sem látott, semmit sem hallott a nagy világ zajából; akinek nincsenek örömei, élvezetei, aki dolgozik, türe, nélkülöz, aki mindig csak vár, mindig csak remél, aki belefárad, belepusztul már ebbe a nagy várakozásba. Ugy érezte, hogy a feltörő gondolatok nyomában tisztulni kezd körülötte, látni kezd, meglátni az életet.

Eddig elkerülték a kérdések s milyen különös, most egyre-másra bukkannak fel benne. És Gogolák, amíg a külvárosban lévő lakása felé tart egyre mormogja maga elé:

— Ugyan okos ember vagyok én?

— Vajjon boldog vagyok én?

Nem mer felelni a kérdésekre, valami érthetetlen hiányt érez. Maga sem tudja, mit, talán a szegénységét. Eszébe jut, hogy mióta az iskolából kijött, nem tanult. Egy-két kölcsön kapott regény, s minden héten egy ujság ezek voltak a szellemi táplálékai. Milyen különös, hogy most egyszerre megszálta a vágy tanulni és tudni. Azután messze elvitték a gondolatai a jövőbe. Milyen másképen lehetne minden, mennyivel többet kereshetne, ha élelmesebb lenne,

ha tanulna. Még nem volna késő, vigasztalta magát s egészen felvidult, csak mikor már az ajtó küszöbéhez ért a gondolatok, amelyek egymásra szaporodva egész toronymagasságra megnőttek, egyszerre szétestek s ránehezedtek a lelkére. Nem maradt belőlük más, mint az a kiállhatatlan tolakodó kérdés:

— Vajjon boldog vagyok-e?

Itthon olyan furcsának tünt fel most minden előtte. Mintha valami szemüveget tett volna fel. Ma egészen másként csókolta meg a feleségét, a kis fiát, mint ahogy azelőtt szokta. És itt e kedves otthonában sokkal kellemetlenebbül érintette ez a buta kérdés, menekülni igyekezett előle, de haszontalanul. Szólni akart a feleségéhez, de nem jött hangos szó az ajkára.

— Bánt valami? — kérdezte az aszszony, akinek fájt ilyen szokatlanul komolynak látni az urát.

Gogolák nem tudott felelni a részvételtjes hangra, még jobban összeszorult a szíve.

— Fáj valamid? — szólt újra az aszszony még több gyengédséggel, s amikor most sem tudott feleletet kapni a siráshoz folyamodott. Egyre-másra bukkantak elő a könnyecsek, amelyek olyan széppé tették

a siró asszonyt, mint a csillogó harmat a virágot.

Gogolák elbűvölten gyönyörködött a feleségében. A fájdalom nagyságát a könnyekben látta. Egyszerre elhagyták a kínzó gondolatok, az aszonysírás messze elűzte s ő megnyugodott. Szeretettel simogatta felesége fénylő haját, megcsókolta s szemük még nedves volt a sirástól, amikor már szívükből nevettek.

* * *

II.

Gogolák Ábris mérlegképes könyvelői mivoltát átvitte csendes családi életébe is. Érzéseiben, szeretetében ép oly rubrikázott életet élt, mint az irodában. Állandóan és egyformán szerette asszonyát és fiát. Lelkének, érzéseinek nem voltak háborgásai, nem buzdult fel, nem lelkesedett és nem csüggedt. Nem volt elbizakodott, követelő és elégedetlen sem. Ez az egyhangúság egy beosztásos élet, vihartalan csendes nyugalomát biztosította számára. A kihivatalnok életébe pedig kedves szerénységgel és nem kevés szépséggel illeszkedett bele a falusi asztalos-mester csinos leánya, Fischer Katica, akinek féltve őrzött, titkolt álma vált valóra, amikor egy városi könyvelő felesége lehetett. Megelégedett büszkeséggel pihent mindenkor tekintete Gogolák száraz, sovány alakján, akit asszonyi szeme, szűkkörű gondolatainak segítségével ügyesen cicomázott fel az igazi férfi sajátosságaival. Az asszonyi szerelemnek egyszerű, de fenséges erejével kötötte életét.

a férjéhez, aki az ő számára a férfit jelentette. Ebbe a kettős életbe évről-évre erősebb szálakkal szövődött bele egy élénk szemű szőke fiu, aki apró örömeivel és fájdalmaival számüzte az unalmat, s a maga jelentéktelen kis életével állandóan foglalkoztatott két embert és uralt két egyszerű szívet.

Gogolák Ábris a Hermina-gőzmalom főkönyvelője, ahogy így otthonában a békés családi élet boldogságának verőfényében sütkérezett, elfelejtette Grünert, a „főnök ur“-at, elfelejtette az állóíróasztalt, a kiterített főkönyvet, a Pollák és Neumann cég követeléseit, a Guttmann-féle tartozásokat, ő most jól érezte magát, boldog volt anélkül, hogy ennek a boldogságnak tükrében észrevette volna meggörbült, sovány alakját. Jámbor tekintetével simogatta a hét éves fiut, aki összefüggéstelenül, kedvesen kotyogott az iskoláról és a pajtásokról.

— Apa, mondd, — fordult hirtelen a fiu apja felé — mi az a malomember?

— Malomember ... malomember ... ismételtette Gogolák és siettette gondolatait. — Ilyen nincs, kis fiam, — felelte némi szünet után — talán molnárember?

— Nem, nem, — erősítgette a fiu — malomember!

— Kitől hallottad ezt?

— A háziur fia mondta este: Gogolák a te apád malomember.

— Igen, igen — mormolta Gogolák s vértelen sápadt arcát előntötte a pir. Ugyanaz a kellemetlen érzés fogta el, amelyet az irodában érzett, amikor a főnök ur érdeklődéseit hallgatta.

Ez a hét éves kis kölyök akaratlanul is tükröt állított most az apja elé, melyben az szegénynek és szánalmasnak látta magát. Ujra kizökkent hangulatából, amelyre kinosan nehezedett a szótlansága. Megerőltetésébe került a felelet:

— Igaza van kis fiam a háziur fiának. — sóhajtott Gogolák. — A te apád malomember. Nehéz, fárasztó munkában őrli az életet, mintahogy őrli a molnár a gabonát.

Elcsendesedtek, de ez a csend nem volt kinos, hanem vigasztaló, kellemes. Az asszony majdhogy el nem sirta magát, a fiu pedig boldog volt, hogy az apja, az ő édes apja nehéz, fárasztó munkát végez. Büszke volt az apjára s egyszerű gyermekeszével arra gondolt, hogy a háziur fiának az apja nem végez nehéz, fárasztó munkát. Az ő gyerek lelke azt sugta, hogy az ő apja külömb ember, mint a háziur. Ez a boldogító tudat vidámmá és pajkossá

tette, felkapott az asztalról egy almát, beleharapott és telt szájjal kiáltotta:

— Malomember, malomember — s hancurozva futott a másik szobába.

Gogolák maga sem tudta, hogy miért, de ez a kiáltás kellemetlenül érintette. Rá is akart szólni a gyerekekre, de a gondolatok annyira ráfeküdtek, hogy nem volt hozzá ereje. S míg ő a malomember fölött tépelődött, felesége és a kis fia is gondolatban elkalandoztak tőle messzire. Az asszony vetkőztette a fiut s közben csacsiságokat beszélt hozzá. Egyszer-másszor vidáman felkacagtak, de mindebből Gogolák egy szót sem hallott. Ő is vetkőztetett. Önmagát, a malomembert vetkőztette, hogy mélyen beletekinthessen a lelkébe. És Gogolák Ábris kedvetlenül összerázkódott önmagától, mintahogy megremegne minden ember, ha a lelkiismeretes bíró szigorú szemével visszanézne a múltba, az elhagyott időkbe. Mennyi jóvátehetetlen hibát, mennyi pótolhatatlan mulasztást találna benne, mintahogy talált most a hangulatából kikökkent Gogolák. Pedig Gogolák kötelességtudó és rendszerető volt. Dolgozott fáradhatatlanul, tizenhét esztendő óta egyenlő buzgalommal becsületesen elvégzi munkáját. Soha egy elismerő szó, soha egy dicséret nem érte s még sem zugolódott. Mégis mi

az, hogy ma olyan idegenül találkozik önmagával? Voltaképen senki sem bántotta, s mégis milyen fékezhetetlenül lázadnak fel benne egymásután a gondolatok. Talán a meg nem hallgatott lelkiismeret hangja támadt életre benne? Nem, hiszen lelkiismeretének nem adósa. Életének minden mozdulása, munkája és cselekedete becsületes volt és tiszta, mint amilyen becsületes és tiszta a szegénysége. A gondolatoknak ez a váratlan forradalma, amely bensőjében most kitört, a jövő szelétől ébredezik, fejlődik, nevelődik, nő és hatalmasodik, hogy erőre kapva érvényre, diadalra segítse a munkájában kizsarolt embert...

Idáig jutott gondolataiban Gogolák Ábris, amikor felegyenesedett az asztal mellől, felvetette a szemeit, amelyeknek tekintetét megrészegítették a gondolatok. A szeméből eltűnt az a jellegzetes jámborság s felvillant a tűz. A jövő kiszínezett reménye csillogott keresztül rajta s görnyedt hátát kiegyenesítette, amikor a szomszéd szobából kihallotta kis fia estéli imáját.

— Apát segítsd meg Istenem!...

— Jó éjszakát apa, — kiáltotta a fiu s az anyja csókjával lezárt számára újra egy napot.

Az asszony lebontott hajjal jött ki a másik szobából s egyenesen a férjéhez lé-

pett, aki úgy állott ott az ebédlő asztal mellett, mint a hajóskapitány a parancsnoki hidon szélvész s vihar idején. A jó feleség, az igazi hitves láthatta csak így és ilyennek, nagynak és komolynak az urát, más bizonyára kacagott volna azon a pózon, amelyet Gogolák Ábris gombostű alakjával nyújtott.

— Olyan különös vagy ma, Ábris, történt talán valami? — kérdezte lágy, behizelgő hangon az asszony.

— Nem, nem történt semmi, — felelte határozottan Gogolák — csak elgondolkodtam.

— Miről gondolkodtál?

— Mindenről és semmiről. Olyan furcsa az, amikor az ember gondolkodik. Olyan mint a tűz, áttérjed mindenre, éget, világít, melegít, néha lánggal ég s ilyenkor veszedelemmel fenyeget, máskor elrejtőzik a hamu alá s parázs alakjában ártatlanul pislog. És én úgy érzem most magam, Katica, mintha én bennem is égne ilyen tűz, amely nemcsak pislogni, de lángolni is tud. Lásd, eddig sohasem beszéltem veled ilyen dolgokról, mert nem is gondoltam rá. És most véletlenül eszembe jutott az élet. Eszembe jutott tizenhét év keserves küzködése, a folytonos irodai munka. Napról-napra soványabb, görnyedtebb leszek,

fiatalságom legszebb éveit éltem le a nélkülözésben. A malom gyarapszik, virágzik, mindenki boldogul, csak én küzködök egyedül, mert élehetetlen vagyok, mert nem gondolok a jövőre. Az irodában mindenki csak bliccel, de én mind aféle jó bolond, neki fekszem a munkának, dolgozom magam helyett és mások helyett s mi a jutalom. Mosolyognak rajtam, a jó bolondon. De nem, nem leszek tovább bolond. A multból már nem kérhetek vissza egy napot, egy órát, egy percet sem, a fiatalságomból nem adhatnak vissza semmit, hát a jövőre kell gondolnom. S látod, édes Katicám, én most a jövőre gondolok, rátok, az én kicsi fiamra...

Itt elakadt a hangja Gogoláknak, ráborult a feleségére s talán, ha tudott volna sirni, sirt volna, mint a gyerek. A fájó, kellemetlen gondolatok tömegéből kijutni legkönnyebben a sirással lehet, de az ő gondolatai nem hoztak könnyet, csak száraz fájdalmat. Az asszony érdeklődéssel hallgatta az urát, szeretett volna együttérezni vele, de nem tudott mást tenni, mint csodálkozni.

— Mit akarsz csinálni? — kérdezte később az urától.

— Mit akarok, azt talán magam sem tudom. Ujjászületve, új életet szeretnék

élni. Becsületes munkával sikert, eredményt akarok elérni. Meg akarom mutatni, hogy a malomember is valaki, akinek ép úgy van lelke, szive, gondolata, mint másoknak, akik jólétben születtek és ha akar, ő is tud boldogulni, mint annyi sok más... Ezt akarom...

— Miért gondolsz ilyen csacsiságokra, Ábris? Menjünk inkább aludni, már késő van — mondotta az asszony s karjával belekapaszkodott az urába.

És Gogolák Ábris ez este sokáig nem tudott elaludni; fájt neki az a gondolat, hogy a férfi törekvése, akarata, a becsületes munka diadala és mindaz, ami előtte szépnek és nemesnek tünt fel, egy asszony szemében unalmas csacsiság.

* * *

III.

A malomember lelke fellobogott. Ott rajzoltak gondolatai a jövő boldogsága körül. Égette, perzselte a vágy. A hosszú időn át pihent akarát teljes erejével kívánczozott ki belőle valami megrázó cselekvésbe, valami maradandó alkotásba. S ahogy így megszállta a munka vágy, a keze alatt a szokottnál jóval lassabban folyt az irodai munka. Ma kivételesen későn jött az irodába, idegesen kapkodott a könyvek közt s folyton csak arra gondolt, amit az álmatlanul töltött éjszakai gondolatgyötrődések közepett kisütött, hogy fizetésemelést fog kérni. Az elhatározás meg volt, csak a forma nyugtalanította. Írásban kérje-e, vagy szóval, ötven koronát kérjen, vagy hatvanat. Először úgy gondolta, hogy amint bejön Grüner eléje áll és így szól hozzá:

— Főnök ur kérem, egy alázatos kéresem volna.

— Nem, ez így nem lesz jó, — válaszolta önmagának — hátha azt találja

mondani a főnök ur, hogy „jó, csak pénz ne kérjen” — és ezzel kellemetlen helyzetbe kerülhet. Sokkal jobb lesz, gondolta, ha mindjárt elsőnek ejti ki a fizetésjavítást, s csak azután hozza fel az okokat: a tizenhét esztendei becsületes munkát, a nagy drágaságot, családos mivoltát stb. És ebben az utóbbi formában megállapodott önmagával Gogolák s türelmetlen várakozással körmölgetett.

Grüner fél tizenegy felé jött az irodába. Fáradtnak és rossz kedvűnek látszott. Felbontotta a postát s az üzleti leveleket átadta Gogoláknak, aki ebben a pillanatban akart előhozakodni kérésével, de amint tekintete összetalálkozott Grünerével, elvesztette bátorságát s unalmasan böngészte a leveleket, közben pedig mindenre gondolt csak épen az üzleti ügyek elintézésére nem.

Grüner az íróasztalnál ült, előtte egy nyitott levél feküdt, amelyről nem tudta levenni a szemét. Elolvasta kétszer, háromszor, azután betűnkint böngészte, de a vékony nő kézírásból nem tudott kiolvasni mást, mint üres udvariassági formát. Pedig ettől a levéltől sokat várt. Ideges fantáziájától felzaklatott lelke megpihenni szeretett volna néhány meleg barátságos szón. A vonzalomnak, az érdeklődésnek elrejtett

megnyilatkozását kereste a sorok között,
de kellemetlenül csalódott. A levélben vé-
kony nagy betűkkel mindössze ennyi állt:

S z i v e s f i g y e l m é t k ö s z ö n i
S t e l l a .

Semmi több, de még a semminél is
kevesebb egy szerelemre éhes embernek.
Grüner merően bámult maga elé s tehetet-
lenül vergődött kellemetlen hangulatában.
Most egyszerre elhagyottnak, egyedülálló-
nak látta magát, komisznak találta az éle-
tet, kiállhatatlannak az embereket. Üresnek
és ostobának talált mindent és mindenkit.
S ahogy így megváltozott hangulatában
elringatták a gondolatok, úgy érezte,
mintha távolodnék a kicsinyes emberek
tömegétől s emelkednék föléjük. Teljes egé-
szében bontakozott ki előtte annak a karcsu
lánynak az alakja, aki olyan meleg érdek-
lődéssel hallgatta szavait, akinek tekinte-
téből kiérezte az őszinte vonzalmat. Milyen
boldog is volt tegnap mellette. Élvezte a
közelségét, leste a tekintetét, félve figyelt
minden szavára, értelmet kutatott a szavak
mögött is. Egészen elmerült a látásában,
amely megakasztotta a gondolatait. Ügyet-
len válaszokat adott, esetlenül gyujtotta
meg a cigarettát. Milyen nevetséges figura
lehetett mellette. A leány bizonyára mula-
tott rajta.

Gogolák lopva-lopva odatekintgetett s szentül meg volt győződve, hogy a gőzmalom üzleti ügyei foglalkoztatják a főnök urat. Nem találta alkalmasnak az időt, hogy a fizetésjavítás kérdésével előhozakodjék, mégis, hogy szilárdan elhatározott szándékát megvalósítsa, elővett egy iv papirost s megírta a kérvényt, kifejtvén benne az okokat, amelyek fizetésének emelését indokoltta teszik. Ahoz már azonban nem volt elég bátorsága, hogy a kérvényt át is adja.

Grüner ahogy észrevette Gogolák leskelődő tekintetét, haragudott magára, amiért ennyire átadta magát érzéseinek. Szégyelte magát. A szerelem nem komoly embernek való, gondolta, s ha már belepottyan az ember, úgy öntudatosan játszik vele, lassan és óvatosan halad benne, állandóan gondoskodva arról, hogy kitérőket hagyjon maga után. Milyen jó, nyugtatta meg magát Grüner, hogy Stella az ő szép virágaira s az érzelgősségtől csöpögő leveleire ilyen üres formával válaszolt. Azzal fogta és széttépte az illatos levelet, amelyben az előbb még annyira gyönyörködött.

— Nos Gogolák ur — fordult vidáman a könyvelőhöz — van valami aláírni való?

— Igen kérem — felelte Gogolák s felnyalábolt egynéhány üzleti levelet s Grü-

ner elé tette. Most itt a jó alkalom gondolta magában, odaadja a kérvényt, de egészen megrémült, amikor az átadott üzleti levelek között pillantotta meg, ha lehetett volna visszavette volna.

Mig Grüner a leveleket olvasta és aláírta, arra gondolt, hogy szorgalmas emberének Gogoláknak felemeli a fizetését a legközelebbi elsejével. Ebben a pillanatban ért keze az összehajtott kérvényre. Gogolák a füle hegyéig elpirult s zavartan mondogatta:

— Bocsánatot kérek főnök ur, igazán bocsánat ... de a visszaszívó mondatot szerencsére nem volt ideje befejezni.

— Jól van kedves Gogolák ur, megkapja — mondotta Grüner és jól esett a lelkének, hogy ezen a dologtalanul töltött délelőttön, valami érdemes jót is tehetett.

Gogolák arca ragyogott a boldogságtól. Felbuzdulásának első sikere megszádította. Meg volt elégedve önmagával és a mai nap elért eredményében első lépcsőjét látta annak az emelkedésnek, amely őt a jólét és a boldogság felé viszi. Benső meggyőződéssel hitte, hogy ő nagyon okos ember, csak eddig ostoba volt, engedte, hogy kihasználják; nem vigyázott magára és tehetségének értékesítésére, de ezentul megváltozik minden, legfőképen pedig megvál-

tozik ő. Új életet kezdhet. Most már, hogy havi ötven koronával több a fizetése, többet is engedhet meg magának. Vehet könyveket s vasárnaponként elmehet a kávéházba lapokat olvasni.

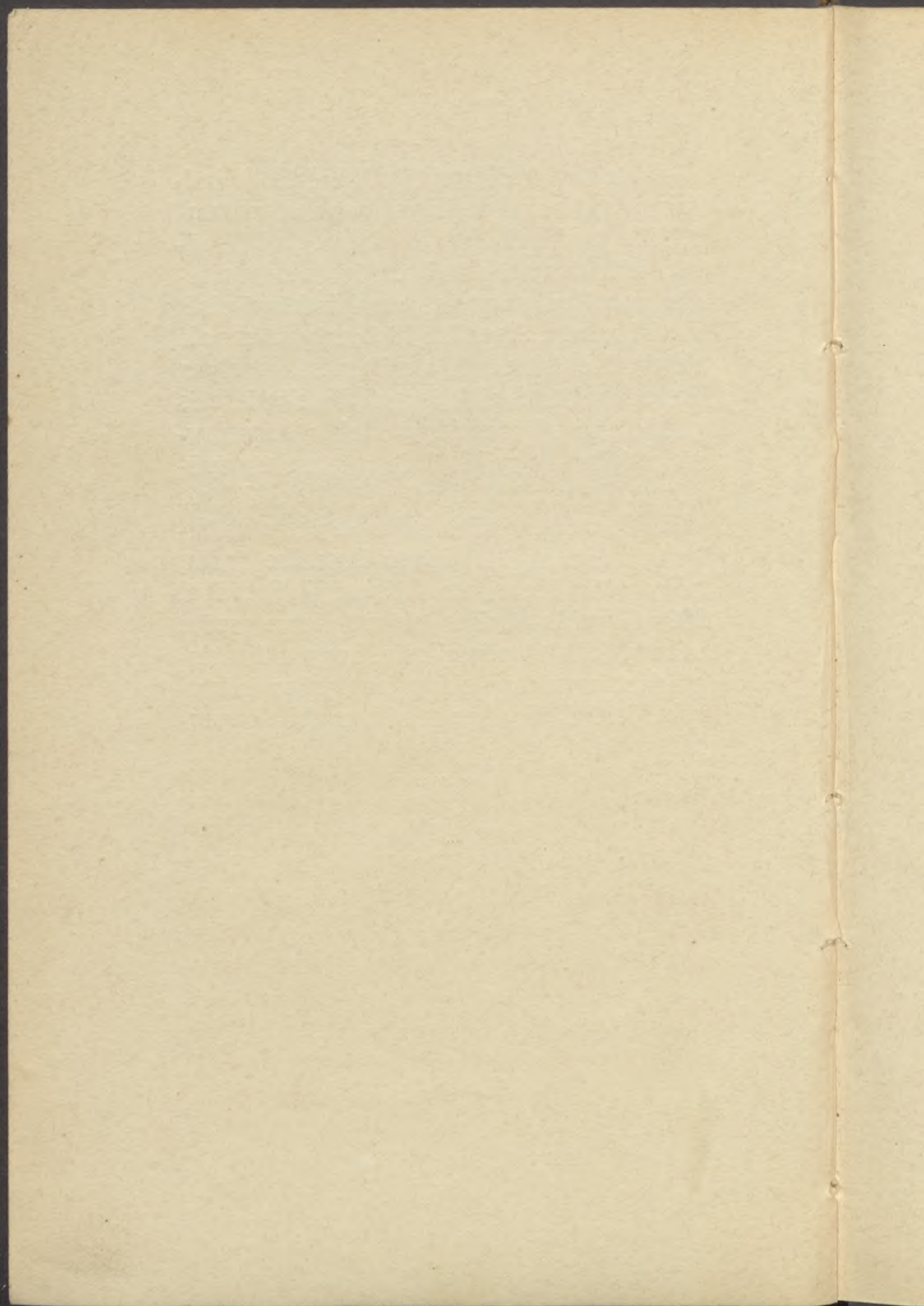
— Kulturember lesz a malomember — mondotta magában s udvarias köszönettel távozott az irodából megvinni az örömhirt Katicának.

A gondolatok változatos tarkaságban kergetődztek Gogolák fejében s élénk képzelő tehetsége színessé, ragyogóvá festette előtte a jövőt, amely felé úgy hitte csak most indult meg igazán, amióta megtanult gondolkodni, amióta tud akarni. Arra most eszébe sem jutott volna gondolni, milyen utálatosnak és igazságtalannak találta volna az életet, ha véletlenül a főnök ur nem teljesíti kérését.

Grüner is elhagyta az irodát. Az ő gondolatai állandóan Stella körül forogódtak, akinek ingerlő alakjától, kacér tekintetétől nem tudott szabadulni. Szigoruan elhatározta magában, hogy a közönyös levél miatt tartózkodóan fog vele szemben viselkedni s nem fogja engedni, hogy meglett, komoly ember létére játékszer legyen egy játékos kedvű leány kezében, akinek nincs más célja, mint hajszozni, élvezni az élet látszólagos örömeit.

Grüner mellett jobbról-balról haladtak el a gőzmalom alkalmazottai, akiknek feltűnt gazdájuk elegáns alakja, de különösen feltűnt az a szivélyesség és udvariaság, amellyel az utolsó munkás köszönését is viszonzta. Egyedül Grüner volt az, aki nem vette észre azt a változást, amelyen átesett, mióta Stellát ismeri. Viselkedése és gondolatai új formát nyertek s bármennyire hitte, hogy kívül áll a szerelem nyugós érzésén, Stella iránt való érdeklődését néha önmaga előtt is hiába leplezte és titkolta, rajta kívül minden ismerőse tudta, hogy fülig szerelmes Várkonyi Stellába. Még Gogolák Ábris is, aki ma sietve szedte vékony lábait, megsejtette, hogy a fizetésemelést annak az előtte ismeretlen hölgynek köszönheti, aki a főnök úr szívét megmozgatta.

* * *

IV.

Gogolák boldogsága átragadt a feleségére is. A fizetésemelés öröme friss szintet kevert, az évek számától megkopott, családi életbe. Katica most újra együttérzett az urával és az elpihent szerelem kiujult erejével simult hozzá. A fiu nem tudott semmiről, de úgy találta, hogy neki is örülni kell. És örültek valamennyien. Szívük remegett a boldogságtól. A jövőre szóló terveknek káprázatos sora vonult fel előttük.

Gogolák Ábris a Hermina-gőzmalom könyvelője, a szürke malomember, mint valami győztes hadvezér bámult maga elé. A siker élesztette benne a vágyakat, erősítette az akaratot és gondolatait bátrabbá és merészebbé tette. Ugy érezte, hogy elég erős és okos ahhoz, hogy megmutassa a világnak, mire képes a malomember, aki eddig csak az iroda és az otthon falai közt, elrejtőzve mert élni. Gogolákkal ugyan nem törődött a világ, nem látta meg senki, nem volt kíváncsi rá más, de annál inkább

saját maga. Szegénységét összemérte a tizenhét évi megszakítás nélküli munkával s az egész világot szembe találta magával. Még mindig csak ott tart, ahol elkezdte az életét.

Napról-napra messzebbre került el megszokott apró örömeit és a régi Gogolákot. Az elégedetlen ember szemével nézte maga körül az örömmel telt életet, az érvényesülő embereket. A boldogságra való törekvésben és nagy vágyakozásban rabja lett új irányba terelődött gondolatainak és a szegénységtől fázó egyéniségének. Képzelete észrevétlenül ruházta fel a szorgalmas könyvelőt, a „nagy férfiut“ jellemző tulajdonságokkal, amelyek alatt kinosan izzadt a vágyakozó kis ember.

Nem az ötven korona fizetéseemelésnek örült Gogolák, hanem a jövőnek. A további haladásra és emelkedésre való felkészülés foglalkoztatta. A fizetésjavítás módot ad hozzá, hogy művelje magát. Elhatározta, hogy sokat fog olvasni, figyelemmel kísér mindent, politikát, irodalmat, színházat. Megtanul angolul s egy-két esztendő alatt kulturemberré csiszolódva, tudásban és tapasztalatokban való gazdagsággal, könnyen lehet majd valamely vállalat igazgatója.

— Mégis csak okos ember vagyok én

— mondotta magában Gogolák, s hogy az ismeretlen, jövő boldogságára gondolt megleégedetten tekintett körül kedves otthonán.

Katica, aki ma teljesen együtt tudott érezni az urával, vidáman forgolódott körülötte. Megszépitette az öröm s a szokottnál is elevenebb volt. Egyszerű gondolataival sokkal közelebb járt az élethez, mint Gogolák s jobban kiélvezte a sikert, az örömet. Neki is meg voltak a tervei s a jó, házias asszony ügyességével állította be a többletet költségvetésébe. Sok minden hiányzott a háznál, amelyeknek beszerzésére gondolt, de most nem akart előhozakodni vele, elhagyta akkorra, amikor már meglesz a pénz.

Gogolák régen érezte lelkéhez oly közel az asszonyt, mint most. Nem tudta róla levenni a tekintetét, úgy hitte belelát az asszonyi lélekbe, ismeri gondolatait, amelyek egyik az övével. Szeretettel ölelte át az asszonyt, s a szerelmes ifju falánkságával szedte ajkáról a csókot. Boldog volt nagyon, de nem vette észre a boldogságát. Elragadták tőle a gondolatok s messzebb kereste, a bizonytalan jövőben. Később nem tudta már megállni, hogy ne beszéljen azokról a merész álmokról, amelyek most állandóan foglalkoztatják:

— Tudod, mit fogok csinálni?

— Mit? — kíváncsiskodott az aszszony.

— Tanulni fogok.

— Tanulni? — csodálkozott Katica — hiszen már kitanultál.

— Igen, tanulni fogok. Megtanulok angolul. . . .

Nem tudta befejezni a mondatot, mert Katica hangosan felnevetett.

— Megbolondultál Ábris? — kérdezte még mindig nevetve.

— Nem bolondultam meg, hanem meg akarok tanulni, mert szükségem van rá — mondotta kissé bosszusan Gogolák.

— Miért lett most egyszerre szükséged az angol nyelvre?

— Azért, mert többet akarok tudni, mint más.

— És aztán, mitől jó az?

— Attól, hogy nem akarok egész életemen át a Hermína gőzmalom irodájában körmölni. Nekem magasabb ambícióim vannak. Eddig ugyanis elmaradtam a világtól, bezárkóztam a négy fal közé, még ujságot sem olvastam. Igen, ujságot is fogok járni. Olvasni, tanulni akarok.

Katica nem sokat értett a magasabb ambícióból, de nem is törődött vele. Gogolák pedig úgy érezte, hogy az ő szép gon-

dolatai elvesztek, színes tervei összezsugorodtak, mihelyt hangos szó lett belőlük. Hogy az asszonyt jobban meggyőzze, lágyabb hangon, de mindjobban belemelegedve beszélt terveiről, az ő igazgatói állásáról, amelyeket Katica szívesen hallgatott meg, de csak úgy hatott rá, mint valami kedves mese, vagy szép álom, amelynek nincs köze a valósághoz. Bármennyire is becsülte a férjét, még sem érezte oly erősnek és tehetségesnek, hogy ilyen magas, diszes állást elérhessen. Az ő kis otthonából elérhetetlen meszeségben látta férje számára a Grüner-féle igazgatói állásokat.

S minél többet fecsegett terveiről Gogolák, annál inkább távolodott tőle a felesége, akinek érezte a közvetlen közelségét, de a lelkét megfogni nem tudta. Az asszony, akit az előbb még karjai közt tartott, ölelt és csókolt, lassan-lassan elhuzódott tőle a fiuhoz, aki a sarokban szorgalmasan tanulta a leckéjét.

— Hát boldog vagyok én?

— Hát okos ember vagyok én? —
 ébredt fel újra hangtalanul a kérdés Gogolák bensőjében.

Lehorgasztotta a fejét s nem mert feleletet adni. Gyengének érezte magát, de mert ez még jobban elkeserítette, hogy könnyítsen a lelkén, másban kereste a

hibát. Csacsckának, ostobának tartotta az asszonyt, aki nem tudja az ő csapongó gondolatait követni a magasba. És Gogolák Ábris áthatva törekvéseitől, égetve a munkavágytól, felemelt fizetésével szegényebbnek és boldogtalanabbnak érezte magát, mint volt valaha.

Szomoru merengéseiből ajtókopogtatás és Grüner váratlan megjelenése riasztotta fel. Valósággal elképpedt, amikor főnökét a saját lakásában megpillantotta. Hirtelenében arra gondolt, hogy mostani szórakozottságában valami szédületes ostobaságot követett el az irodában.

Grüner udvarias köszöntéssel közeledett s egy kissé zavarban volt.

— Bocsánatot kérek — kezdte és zavara még inkább fokozódott, amikor a csinos és ma különösen tetszetős Gogoláknéra esett kutató tekintete.

— A főnök ur — mondotta a meglepetés hangján Gogolák a feleségéhez, s mindenképpen szives és udvarias igyekezett lenni, de nagyon nehezére esett.

— Parancsoljon . . . méltóztassék helyet foglalni — vette át a szót tőle az asszony s helytel kínálta Grünert, aki egyszerre megnyerte Katica rokonszenvét, mert kezét csókolt neki.

Grüner leült a székre s meglepő csalódással tekintett körül. A kocsin még arra gondolt, hogy milyen piszokban, rendtelenségben fogja találni a könyvelőt szegényes otthonában. Milyen csunya felesége lehet annak a száraz, sovány embernek és ime tisztaságot, rendet és egy szép aszszonyt lát most maga előtt.

— A kényszerűség hozott ebben az alkalmatlan időben, — mentegette magát Grüner. — Ugyanis holnap reggel hirtelenül el kell utaznom.

Gogolák megkönyebbülve fellélegzett, bár Grüner jelenléte elvette önállóságát és főnöke mellett újra az irodában érezte magát.

— Igazán nagyon örülünk, hogy nem méltóztatott restelni eljönni — nyögte ki nehezen Gogolák s majdnem lefordult a székről, amikor Grüner könnyedén így szólt hozzá:

— Kérlek szépen négy napig nem leszek itthon. Itt vannak az irodakulcsok, a kasszában megtalálod a pénzt, szombaton kifizeted a munkásokat s általában leszel szives és helyettesítesz. Az üzleti leveleket intézd el, ird alá, csakugy mintha ott lennék. Nem szeretném, ha én miattam szenvedne a vállalat.

— Óh kérem, óh kérem főnök ur —

ismételgette Gogolák s majdhogy bele nem zavarodott a csodálkozásba, a kitüntető szerencsébe, hogy a főnök ur bizalmas baráti hangon szólitotta, tegezte.

— Vigyázni fogok, nem lesz semmi baj — folytatta Gogolák — méltóztassék csak egész nyugodtan lenni.

— Nagyságos asszony — fordult szavaival és tekintetével Grüner Katica felé — bizonyára meg fog szidni, amiért a kedves férjének több dolga lesz.

— Dehogy kérem — felelte Katica s hálásan pillantott Grünerre a nagyságos asszony megszólításért — inkább nagyon is örülök. Sokkal jobban szeretem, ha Ábris az irodában dolgozik, mintha angolt tanul.

— Te angolul tanulsz? — kérdezte csodálkozva Grüner.

— Nem, csak akarok — felelte Gogolák.

Grüner egy ideig még kedves közvetlenséggel diskurálgatott el a Gogolák párral, megveregette a kis fiu vállát s azután bolodogan távozott. A kocsiban a lámpa gyér világánál böngészte Stella levelét, amelyben szülei nevében meleg barátsággal hívja meg a körtési birtokukon rendezendő vadászatokra. Egyszerre elfelejtette elhatározását, amely a Stellával szemben való tartózkodó viselkedésre vonatkozott s

boldog reménykedéssel vágyakozott utána. Közbe-közbe visszatért gondolataiban Gogolákékhöz s míg a kocsi lakása felé robogott egyre ismételte:

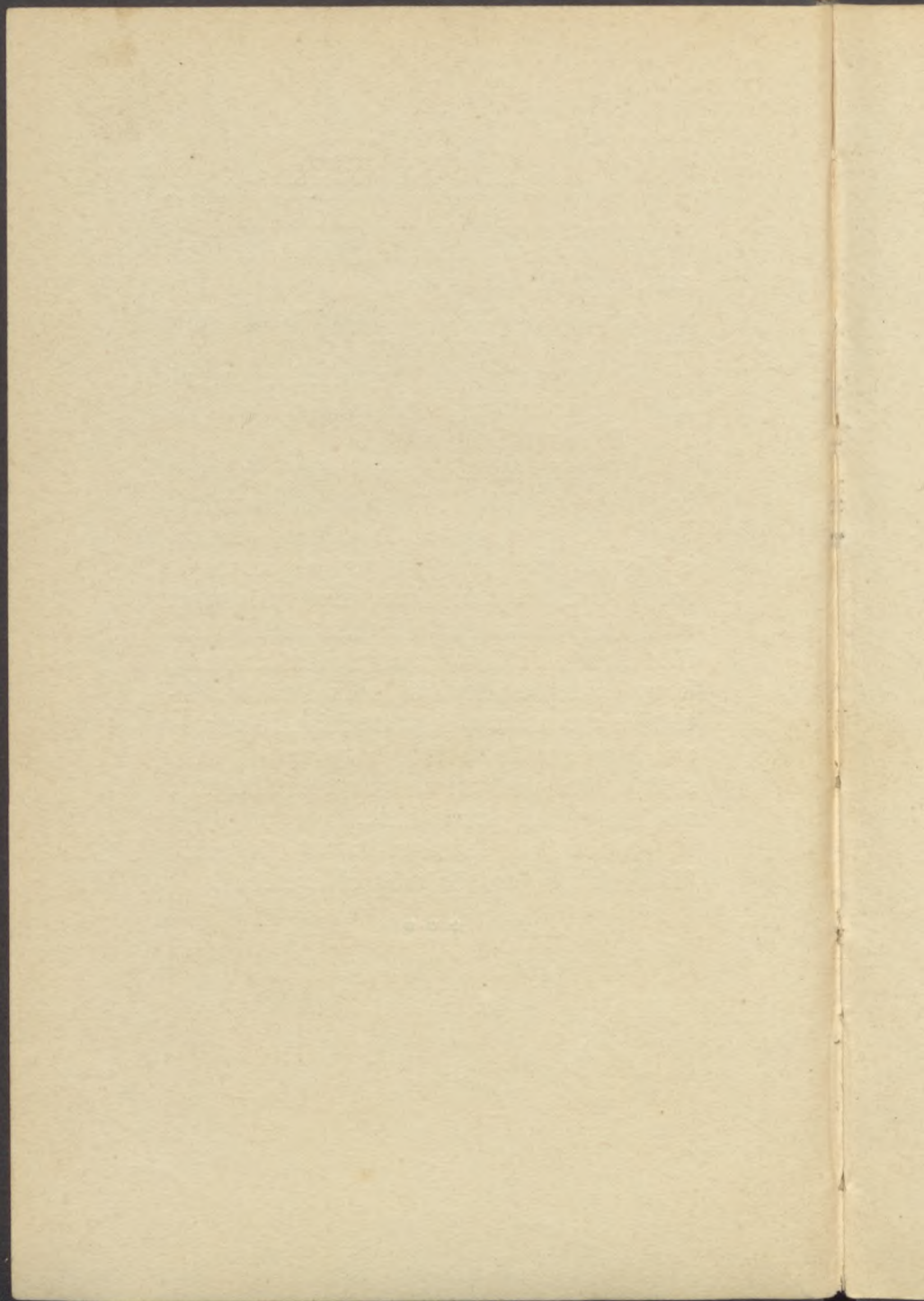
— Milyen csinos asszony ez a Gogolákné . . . de milyen csinos . . .

És képzeletében Gogolákné egyszerű alakja észrevétlenül odalopódzott az előkelő, ünnepelt Stella mellé.

Gogolákéknál, amikor Grüner után betették az ajtót, volt mit megbeszélni. Gogolák nagyot ugrott örömében s Katica is büszkén gondolt a „nagyágos asszony“ megszólításra, amelyhez nem hiányzott szerinte más, mint a falujabeli intelligencia füle. Gogolák eltitkolhatatlanul örült annak, hogy a főnöke letegezte, sokkal többre értékelte ezt, mint a helyettesítést. Katica is magában kezdte belátni, hogy az ő Ábrisa sokkal közelebb van az igazgatói álláshoz, mintahogy azt eleinte hitte.

Gogolák és felesége ma valósággal kifáradtak az olcsó örömek élvezetében.

* * *

V.

Mozgalmas napja volt Várkonyi Tamás adósságtól tulterhelt körtési pusztájának. Az évről-évre visszatérő nagy vadászat összegyűjtötte a vármegye nagyjait és szereplő fiatalságát. Kora reggeltől nyüzsgött, forgolódott a puszta minden ép kéz-láb embere, hogy segítse a nagy nap sikerét.

A szétvált felhőfüggöny mögül ragyogó fényességben bukott ki a nap s az apró felhőfoslányok szégyenkezve szakadoztak körülötte. Előbb még erősen összefogózva elrejtették arany sugarait, amelyeket most diadalittasan pazaron szórt az esőfényes fákra, zöldelő bokrokra. A természet könnyeitől megpuhult a föld, az esőcseppekben örvendezve fürödtek az apró fűszálak s az egész puszta csillogott a naptól kölcsönzött verőfényben.

Az öreg Várkonyi Tamás, a mindig gavallér földesur a banktól kölcsönzött összeggel csillogtatta kopott kastélyát, amelyet vidámmá vert a vendégsereg.

A zsákmányra éhes vadásztársaság szétszóródva ellepte a pusztát. Stella is vállára kapta könnyű női puskáját s a fegyver forgatáshoz nem értő Grüner társaságában megindult a kiserdő felé. Amerre mentek madárdal zengett. A fenséges természet minden szépsége ott ragyogott a szemük előtt s a tarkázó virágok között, az örvendező természet hangulatától mámorosan, mire is gondolhatott volna két fiatal lélek, mint az élet szépségeire, abból is a muló ifjuság tünékeny boldogságára: a szerelemre. Megindulással beszéltek a kisirt természetről és óvatosan kerültek el saját érzéseiket, amelyek mégis fel-felbukkantak a hang árnyalataiban, az egyszerű szavak sokat sejtető értelmében. S míg így beszélgetésbe merülve közeledtek az erdő felé, Stella is Grüner is, egy-egy elejtett szóval megnyitott keskeny résen át, bepillantást engedtek egymás lelkébe.

Stella, mint a többi ünnepest szépség, akit oly sokan szerettek már, nem tudta a szerelmet komolyan venni, annál kevésbbé tudott szeretni. Körülötte változtak a hódolók, akik játékos szerelmükkel nyom nélkül vonultak át leányévein. Az ünneplés, amelyben része volt, kellemessé tette számára az életet, de nem hagyott meg nála egyetlen barátot, egy-egy visszatérő bol-

dog emlékezést sem. Az a környezet, a melyben mozog szép, de hideg és unalmas. A távozók helyébe ujak jönnek, egész egyformák s valahányszor az üres udvariasági formák és bókok tömkelegén át a lelkükbe tekint megborzad tőlük, pedig akad köztük igen sok fess, csinos fiu. Az az érdeklődés, amely rokonszenvét Grüner felé fordította valamelyes ujat jelentett Stellának, a megszokottól való eltérést. Grüner viselkedése, felfogása és sokszor merész őszintesége egész más világításban adta a férfit, mint amilyennek Stella a maga környezetében eddig látta. Szerette volna, ha igaz szerelemmel tudta volna szeretni ezt az embert, de ahogy leányálmaira, barát-nőire és udvarlóinak seregére gondolt, lehetetlennek tartotta. Várkonyi Stella csak nem lesz Grüner Lajosné. Milyen szürke név ez a Grüner, s milyen lehetetlen a foglalkozása: malomigazgató.

— Nem, nem soha, egy szürke malomigazgatót, ha még oly okos és érdekes is nem lehet szeretni — gondolta magában Stella, s hogy ebből a gyengéd melegséggel teli hangulatból önmagát és Grünert is kizökkentse, felkapta fegyverét egy vidáman röpködő fácánra, de elhibázta s a madár ijedten tovarebbent.

Grünert vidámmá és boldoggá tette

Stella közelsége. Ahogy gyönyörű alakját szemlélte testéhez álló, szép vadász ruhájában, az elcsendesedett szerelem új erőre kapott. Az a gondolat, hogy Stellát egy egész életen át magához köti és a lelkéhez formálja, elhatározássá érlelődött benne.

Egyik kanyarulatnál eléjük toppant sárosan, de gazdag vadászszákmánnyal megrakva Szeghy főhadnagy.

— Soha jobbkor — mondotta magában Stella s olyan elevenséggel és barátsággal fogadta a főhadnagyot, mintha Grüner ott se lett volna.

A diskurzus is kettőjük között, közönyös dolgokról olyan irányban indult meg, hogy Grüner még, ha akart volna, sem tudott volna hozzászólni.

Hazatérőben, amikor a vadászatnak vége volt Szeghy főhadnagy, aki kitűnő céllovó hírében állott így fordult a társasághoz:

— Ki fogad fiuk, hogy annak a hajtófiúnak innen lelövöm a fejéről a kalapját?

És Szeghy be sem várva a feleletet célba vette a fiút. Ebben a pillanatban mellette termett Grüner elkapta és elirányította a puskacsövét. Ingerülten szólt a virtuskodó főhadnagynak:

— Micsoda éretlen tréfa, agyonlőheti azt a hajtófiút — mondotta Grüner s a

társaság többi tagjai csendesen bólogattak hozzá.

— Nem vagyok kiskoru, hogy leckéztessen! — felelte felhevülve Szeghy. — Kikérem magamnak az ilyen hangot. Egyéb-ként majd meglátjuk a hőst a kardom előtt.

Ez a véletlenül támadt incidens kellemtelenül hatott a társaságra. Szeghyt körülvették barátai s helyeselték, hogy ezt a jöttment senkit erőlyesen visszautasította. Grüner, aki egészen magára maradt, büszke megnyugvással tért napirendre fellette, elérte célját, hogy a hajtófiunak baja nem történt.

A kastélyban az ősi butorok között idegenül érezte magát Grüner. Most először volt Várkonyiék pusztáján. A környezet, amelybe került, tartózkodó volt vele szemben. Az öregek fiatalnak tartották magukhoz, a fiatalok pedig fáztak tőle, mert tereszeghi Szeghy Elemér huszár főhadnagy, akinek nagy volt a népszerűsége, s aki egyben hangadó is volt a társaságban az affér miatt nem a leghizelgőbbben nyilatkozott róla.

Grünert ahelyett, hogy boszantotta volna, büszkévé tette az a körülmény, hogy nem tud beleilleszkedni ebbe a társaságba. Talán sohasem is jut ezek közé a kedves felszineskedők közé, ha Stella ígésző alakja

nem vonja be büvkörébe őt is, mint annyi sok mást. Stelláért szívesen viselte a társasélet minden nyűgét. Érintkezett azokkal a büszke, nevükben nemes emberekkel, akik leereszkedtek hozzá, diskurált olyan kicsinyes dolgokról, amelyeket azelőtt figyelmen kívül hagyott, vagy érdektelennek talált. Egy kis erőlködéssel kedves és szellemes is tudott lenni azok körében, akiknek életét, örömeit nem tudta megérteni s akiknek gondolatvilágát az övétől egy mérhetetlen távolság választotta el. Ahogy felvonultak előtte a fiatalok és idősök, úgy tűnt fel Grüner szemében, mintha mind egyformák lennének, olyan változások nélkül való lelki rokonok, akiknek nincsenek gondolataik, csak emlékeik, nincsen tudásuk, csak tapasztalatuk, akik mind derék, jóra való becsületes emberek s megfigyelésekkel, önálló vélemények alakításával nem terhelik meg magukat.

A zongora mellől szemlélte Grüner a vidám társaságot s nem tudott betelni Stella látásával, akit a fiatalság gyűrűje vett körül. Egy pillanat alatt Stella már mellette termett s kíváncsian kérdezte Grünert:

— Hallottam párbaja lesz?! Ugy-e Szeghyvel?

— Nem lesz párbajom kedves Stella

— válaszolta s jólesően leplezte magában a leány érdeklődését. — Én nem párbajozom.

— Nem? — csodálkozott Stella — pedig Szeghy provokáltatja.

— Az lehet, — mondotta nyugodtan Grüner — de én még sem fogok párbajozni.

— Ugy, hát bocsánatot fog kérni? — kérdezte ajkbiggyesztve a leány.

— Nem fogok bocsánatot kérni, mert nincs miért.

Stella érthetetlennek és furcsának találta Grüner feleleteit, de már megszokta ezeket a különcködéseket s azért, hogy a beszélgetésnek végét szakítsa, belecsapott a zongorába. Néha-néha kíváncsi, kutató szemmel figyelte Grünert, ezt a büszke különös embert, aki az ő szemében nem volt más, mint egy érdekes, rejtélyes egyéniség, aki udvarias, finom és mégis egészen más, mint a többi kedves fiu.

Grüner éles szeme észrevette és felfogta Stella tekintetét, amelyet hálásan viszonzott s a maga nagy, erős érzéséhez közeledni vélte a leány szívét. Ugy hitte, hogy gondolataik kicserélődésével új életre, új örömökre fogja vezetni Stellát, akiben nagy fogékonyságot sejtett minden iránt, ami szép és finom.

— Stella játssza el a „sárgalábut“
— kiáltotta egy hetyke kis fiatalember.

— Az ám a „sárgalábut“ — mondták utánna többen is.

És Stella ügyesen járó keze alatt felhangzottak a zongora ütemes hangjai, a melyre énekelni kezdtek majdnem valamennyien azt az izléstelen „sárgalábu“ nótát. Amikor ez a káromlásszerű dal, Stella kedves hangjával, Grüner fülét megütötte, úgy érezte magát, mint aki érzései-vel lezuhan a magasból. Hihetetlennek és érthetetlennek találta, hogy az izléstelenség ilyen észrevétlenül a hizelgő melódiák segítségével, bevonulhasson a szalónokba is. Elég őszinte volt ahoz, hogy erre vonatkozó gondolatait közölje Stellával is.

— Igazán nem értem — mondotta Grüner Stellához — olyan okos leány, mint maga, aki olyan választékos izléssel tud öltözködni, hogy énekelhet ilyen izléstelen nótát? Nem sérti a fülét?

— Nem — felelte Stella s fülig elpi-
rult. — Mindenütt éneklük a legelőkelőbb szalónokban is, de ha magának nem tetszik, úgy ne hallgassa.

Grünert alaposan lehütötte Stella; az ő érzékenységének fájdalmat okozott, hogy az a leány, akit kiemelt a többi fölé, akit valamennyinél többre becsült, ellöki magá-

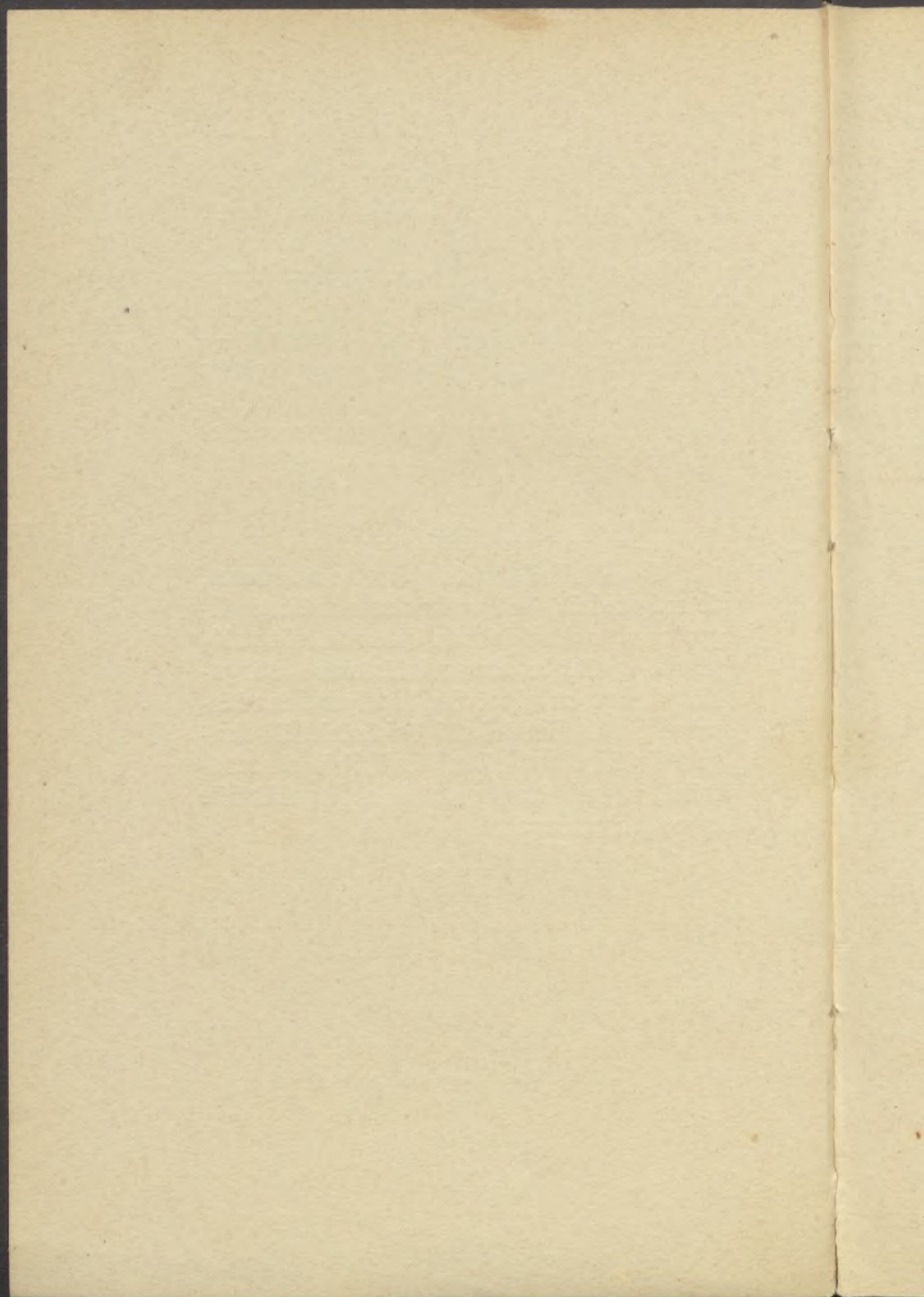
tól azokat a diszeket, amelyek nélkül a legszebb leány is elveszti vonzó varázsát. Csalódottan hagyta el a szalont s vele a fiatalok társaságát, átment az ebédlőbe a borozgató férfiak közé.

— Csakhogy elmegy ez a molnár — sugta Stella fülébe Szeghy s míg Grüner az ebédlő felé tartott Stella zongorakisérete mellett valamennyien vidáman énekeltek:

„Áll a malom,
Áll a vitorlája“

Grüner hallotta és elértette az éneket, de még befelé, önmagában sem méltatta figyelemre, sokkal jobban bántotta, sőt valósággal gyötörte az az izléstelen „sárgalábu“ nótá, amelyet Stella teljes odaadással énekelt. Gondolatai önkéntelenül elragadták ebből az előkelő miljöből s szeretettel, vágyódással gondolt a Gogolák-féle egyszerű emberekre.

* * *

VI.

Grüner, amikor Várkonyiéktól elköszönt, gondolataiban magával vitte Körtés puszta képét. Az illatos virágok, az apró bokrok és cserjék, a kiserdő, a csiripelő madarak, a hancurozó béres gyerekek s a nyüzsgő, hangos vadásztársaság eleven tarkaságban helyezkedett el képzeletében. Maga előtt látta az öreg borizü Várkonyi Tamást, a kötekedő és virtuskodó Szeghy főhadnagyot, az országos politikának két megyebeli képviselőjét, a kormánypárti Tarczal Istvánt és az ellenzéki Csongor Bélát. Sorra vonultak el előtte valamennyien: az erős hangú főispán, naiv leánykák, és hadnagyocskák, a nőtlen fiatalság, akiknek elmosódó alakjai mögül a maga szépségében tünt elő Stella, az eladósodott puszta minden reménye és legszebb ékessége.

Még frissen emlékezett erre a társaságra s a közöttük való elhelyezkedésére. Hogy huzódtak, fáztak tőle ezek az emberek. Milyen kiállhatatlan nyájas leereszkedéssel voltak hozzá a közönséges malomigazgatóhoz, aki sem nem nemes, sem csa-

ládi összeköttetései nincsenek, s a neve sem gyökerezik be a megye életének multjába. A zsentrik közt az egyszerű szatócsnak a fia, mint az idegenben eltévedt utas, bizonytalanul botorkált. Milyen kevésbé volt ő ember ebben a társaságban nagy érzéseivel, szabadon csapongó gondolataival és az emberekért való rajongásával. A rosszindulatnak egy porcikája sem él benne. Soha senkire sem tud haragudni, mindig csak szeretni akarja az embereket s valahányszor a közelükbe jut fájdalmasan tapasztalja, hogy távolodik tőlük. Azt az őszinte szeretetet, amelyet magával hoz eltasztják maguktól, mert hiányzik róla a környezet máza, mert nincs átszőve az érdek szálaival.

— Az emberszeretet csak teoriában szép, mert az emberek nem bírják ki soká, hogy szeressék őket,— nyugtatta meg magát Grüner.

A csodával határos gyorsasággal formálódtak át a körtési társaság tagjai, amikor Grüner megállapodott a vármegye vezetőivel egy pénzüintézet alapításában. A mikor pedig kijelentette, hogy másfélmillió koronával járul hozzá, megnyitott számára a szivek erősen elzárt ajtaja s tódult feléje a sok-sok szívélyesség, amelyeknek cseppet sem tudott örülni.

— Az arcában van valami intelligens

— állapította meg róla Szeghy főhadnagy s az egész társaság helyeselt hozzá.

Stella, aki játékos kedvtelésből s udvarlóí számának szaporítása céljából eddig is vetett egy-két barátságos pillantást a malomigazgatóra, a bucsuzásnál lányos kedvességének olyan gazdagságát adta, hogy Grüner valósággal megszedült. Amikor pedig a kocsin volt már, Szeghy ugrott melléje s kedves hangon kérlelte:

— Ugy-e édes öregem nem veszed komolyan azt a tegnapi kis összekoccanást? Igazán nem akartalak megbántani.

Amilyen hirtelen rokonszenvessé lett Grüner, olyan hirtelen vesztett előtte értékében az a társaság, amelyet olyan gyorsan át lehetett alakítani maga körül. Sérített hiuságában, majdnem öntudatlanul ejtette ki a száján azt a másfélmillió koronát, amelyet most a föld alól is elő kell teremnie a pénzüintézet számára. Az elhamarkodott kijelentésért haragudott is magára, de már nem volt módjában visszavonni, s hogy kudarc ne érje, egész uton a pénzüintézet alapításának terve, a pénz megteremtése foglalkoztatta.

Várkonyiné, mikor Grüner elhagyta a pusztát, még azon melegében feltárta Stella előtt azt a szomorú helyzetet, amelybe jutottak. A birtok tulon-tul van terhelve, fel-

éltek és felélnek mindent s a jövőre való kilátások nagyon sivarak.

— Itt nem segít más — mondotta Várkonyiné — neked férjhez kell menned. Már abban a korban vagy, hogy nem várhatsz egy percre sem. Én csak a javadat akarom édes lányom, s ezért azt mondom, vedd komolyan azt a Grünert. Az született férj. Elég csinos is, s ami a fő, gazdag. A többire ne számíts, mert azok nem a te kedvéért, hanem a maguk mulatságáért járnak hozzánk, mint ahogy eljárnak a kocsmába is.

— Ha ezt a Grünert is elszalasztod — fűzte tovább — akkor magadra vess, ha felkopik az állad, — s ezzel anyai kötelességének eleget téve, magára hagyta leányát.

Stella bókokhoz szokott fülének fájt az édes anya őszinte hangja. A szépsége semmitől sem irtózott jobban, mint a szegénységtől. Inkább meghal, semhogy szegény és csunya legyen. Arra nem jutott eszébe gondolni, hogy az idő észrevétlenül lassan, de biztosan megrabolja a fiatalságát, a szépségét. Keservesen zokogott s ha most Grüner mellette van, bizonyára szerelemmel borul a nyakába.

Grünert, amint megérkezett, első utja az irodába vezette, ahol négy napon át

lázás sietséggel folyt a munka. Gogolák igazgató helyettesi minőségében teljesen megfelelt megbízatásának s lelkes ambícióval dolgozott. Az önállóság a munkának annyi sok új szépségét mutatta be Gogoláknak, hogy az gyönyörűséggel merült el benne s alig várta főnökét, hogy számot adjon a távollétében eredményesen elvégzett üzleti dolgokról. Grüner örömmel hallgatta a szokatlanul beszédessé lett könyvelőjét. Meglepte az a lelkesedés, amellyel a malom üzleti ügyeiről beszélt s az a becsületes megbízhatóság, amellyel a malom érdekében munkálkodott. A becsületes munkának ez az igénytelen, tulszerény alakja, a sovány és száraz Gogolák Ábris, mint egy tiszteletet parancsoló nagy egyéniség jelentkezett most Grüner szemében, akit messze föléje emelt a körtési pusztá élvezeteket hajszólo s munkától didergő gavallérjai fölé.

Gogolák, amikor az üzleti ügyekről teljes hűséggel beszámolt, nem tudta magában elnyomni azt a jóleső érzést, amely négy nap óta betöltötte s most egy őszinte megnyilatkozással kikiváncozott belőle:

— Kedves főnök ur, — kezdte a boldogság érzetétől elgyengült hangon — köszönöm a bizalmat, s ha szabad megjegyznem, engem nagyon boldoggá tett a

főnök ur hozzám való jóindulata, amelyet igyekezni fogok munkámmal meghálálni.

— Az nagyon szép lesz tőled — felelte rá közönyös hangon Grüner és magában örömmel élvezte az egyszerű ember hálájának és ragaszkodásának őszinte megnyilatkozását, s mert a szeretetét féltette a hangos szavaktól, így folytatta:

— Kérlek egyszer s mindenkorra engem ne főnökurazz. Másodszor pedig adok egy jó tanácsot: ha az életben boldogulni akarsz, úgy hagyj fel ezzel a te túlságos szerénységeddel. Engem már valósággal bosszantasz vele.

— De kérem, igazán nem akartam, főnök ur — mondotta félénken Gogolák s elpirult, bár Grüner minden egyes szava szeretetet hozott a szívébe.

Grüner tekintetét nem tudta levenni Gogolákról, aki kopott ruhájában, az elévgett munka boldogító örömeivel, szerénnyel meghuzódott mellette. Az élet sok-sok érvényesülő alakja jutott az eszébe, akik tudásban, munkabírásban, jellemben messze elmaradnak a szerénykedő Gogolák mellett s mégis helyzetük, környezetük kihasználásával érvényesülnek s elérhetetlenül messze elkerülik a Gogolák-féle becsületes embereket. S ahogy ezekre az üres és léha alakokra gondolt, lázadozni kezdtek a gondolatai.

— Te nem vagy élelmes — mondotta Grüner a könyvelőjéhez, aki figyelemmel leste minden szavát. — Te nem ismered az élet apró fogásait, amelyeknek segítségével könnyen, majdnem munka nélkül lehet érvényesülni. Te még bizol a becsületesen végzett munka sikerében. Azt hiszed célt érsz, ha megfeszített erővel dolgozol, ha szerényen visszahúzódol a tülekedők tömegéből. Nem, kedves barátom. A mai kor modern emberei között a te szerénységed csak félszeggé tesz és a munka, amelybe lelkesedéssel öled lelkedet és testedet eltemetkezik az örökös várakozásban és reménykedésben.

— Terveim vannak — folytatta egy kis szünet után Grüner, — amelyek téged is érintenek. Azért szeretném, ha külső viselkedésben megváltoznál. Vesd le a szerénységedet és dolgozzál kevesebbet. Tégy úgy, mint a többi ember. Alkalmazkodj mindenkire és hizelegj. A politikusnak mondd, hogy hallottál sokoldalú közéleti tevékenységéről; a pénzembernek kitűnő üzleteiről és szaktudásáról; az írónak munkájáról. Ne légy soha érzékeny, ne fájjon soha semmi. Minél inkább mellőznek, annál inkább simulj hozzájuk. Tipord össze magadban az önérzetet. Mindig és mindent dicsérj. Ne legyen elved, meggyőződésed, vagy véleményed, fogadd el mindig azét,

akitől kaphatsz, remélhetsz valamit. Vasaltasd ki a nadrágodat, ügyesen kösd meg a nyakkendődet és modern ember leszel, akit mindenki szeretni és becsülni fog, akire a legszebb jövő vár. De így csendben, szerényen dolgozva senki sem fogja tudni sohasem, hogy van egy Gogolák Ábris nevű ember a világon.

Gogolák csodálkozással hallgatta főnökét, de nem tudott felelni. Csendesen elrendezte az íróasztalát s azután felvette a kabátját és elköszönt. Magára hagyta Grünerert, aki most már megkönnyebbülve gondolt azokra az emberekere, akiknek rokonszenvét és barátságát, egy könnyelműen odadobott mondattal, a kilátásba helyezett pénz hatalmával szerezte meg.

A pénzügyintézet alapításával, a másfélmillió megszerzésével nagy gondot vett magára Grüner. Szigoruan elhatározta, hogy minden nehézségen át helyt áll a szavának. A malom vezetését rábizza Gogolákra s így felszabadulva teljes munkával szolgálhatja saját célját és jövőjét. A jövőre szóló gondolatok közt megjelent Stella alakja is, akit felületessége mellett is szeretet, akit nem tudott kitépni szívéből, s ahogy a leány apró hibáira gondolt, nyomban mentséget is talált rájuk, azt a környezetet, amelyben nevelődött, s amely

szépségének csodálatában elmulasztotta ápolni a lelkét.

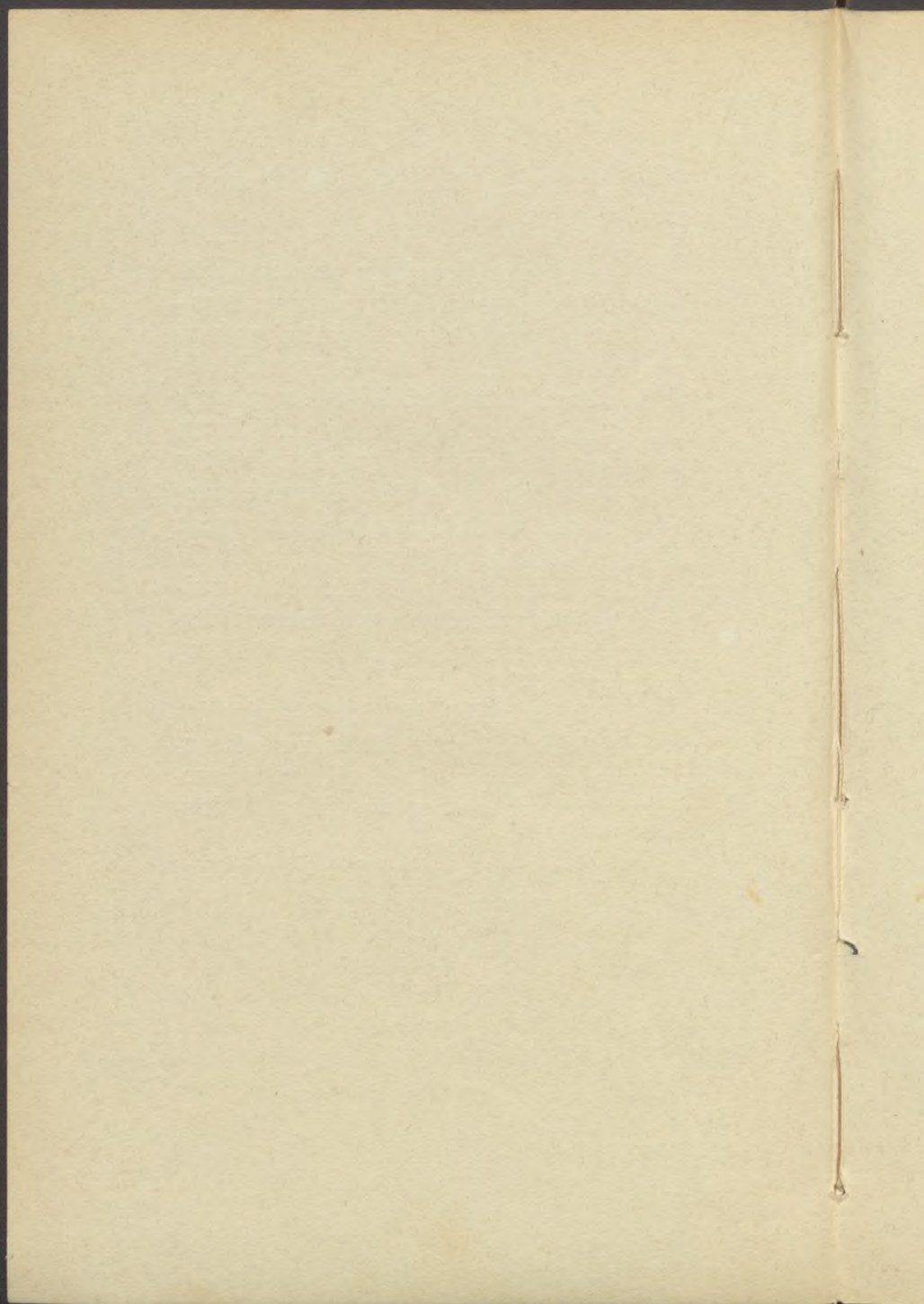
.....

A becsületes Gogolákra rendezetlenül ránehezedtek a gondolatok, s ahogy hazafelé tartott, úgy érezte, mintha valami nagy terhet vinne. Nem fáj semmije és mégsem érzi jól magát. Miért szorul úgy össze a szive . . . Vajjon mi ez? Hiszen épen ma gondolt arra, hogy milyen boldog és megelégedett. A főnöke felemelte fizetését, kitüntette a bizalmával, az egész vállalatot rábizta, a felesége és a kis fia szeretik. Most, amikor örülnie lehet, amikor már érzi a boldogságot, micsoda rejtelmes, titkos erő rabolja el tőle a boldogság hangulatát?

Fájdalom nélkül fáj Gogoláknak minden s hiába keresi, nem találja a nevét annak a valaminek, amely elrejtőzve a levegőben meglopja a szegény ember boldogságát.

Ezt úgy hívják, hogy élet, amely fájni tud a boldogság pillanatában is.

* * *

VII.

A Hermina-gőzmalom alkalmazottai suttogva beszéltek arról a váratlan változásról, amely a gőzmalom vezetésében beállott. Csendes csodálkozással látták, hogy Grüner az igazgatói teendőket teljes mértékben ráruházta Gogolák Ábris könyvelőre.

Pár nap alatt elpihent a csodálkozás, megszűnt a suttogás, s mintha misem történt volna folyt tovább a munka, maradt minden a régiben. Egyedül Gogolák Ábris változott meg. Elvetette kopott, fényes ruháit, kiöltözött, kissé izléstelenül, de elegánsan. Vadonat új volt rajta minden. A régi ruhákkal eltűnt az egyszerű ember s eltűnt vele a vágyakozó kisember, változó képzeletének minden ragyogása. Ami megmaradt számára az a bizonytalanság volt, mely minden munkájánál, minden elhatározásánál felütötte fejét, kinozta, idegesítette, nem engedte simán élvezni az elért cél sikereit: a nagy fizetés és az igazgatói állás örömeit.

Szomoruan érezte Gogolák, hogy az ő boldogsága, sok gazdag reménye elveszett az álom és valóság közt való átmenetben. Mintha az élet folytonos ismétlődés lenne.

Az első napokban, amikor igazgatói állását elfoglalta, ugyanaz a hangulat uralta, mint esküvője napján. Valami nagy zsibbasztó fáradtság vett rajta erőt. Azt hitte a boldogságot tartja fogva a kezében, pedig az élet, a jövő sok-sok gondját szorította magához. És akkor is megremegett a jövőtől, félni kezdett az élettől. A kiszámíthatatlan életváltozások bizonytalansága félenkké tette. Pillanatokra visszanyerte önuralmát, ilyenkor akarata, munkakedve megnövekedett, az önbizalom bátorrá tette s a reánehazedő súlyos üzleti gondok között, megfeszített agyvelővel gyorsan és biztosan dolgozott. Ebben a hangulatában cselekedni, szónokolni, alkotni tudott, de utána visszaesett a hallgatásba, a csendes szürkeségbe.

Ahogy Gogolák Ábris a vágyak szárnyán emelkedett, úgy távolodott s jutott messzebbre és messzebbre a családjától. Amikor a sok-sok apró üzleti gond elől hazamenekült, mohó étvággyal falta a könyveket. Olvasott, jegyzeteket csinált, gyűjtötte a gondolatokat, mindenáron

tudni akart. Sokat, mindent. Szerette a családját, de nem volt hozzá ideje, hogy éreztesse is. A megnagyobbodott, új lakásban a szép friss butorok hideget árasztottak. Az otthon elvesztette barátságos melegét. Felesége, kis fia csak lopva tekintettek rá, szólni meg épen nem mertek, féltek az ideges hangjától.

Nap-nap mellett mult el és Gogoláknak az egyre fejlődő gőzmalom, mind több munkát és gondot adott. A rendszertelen sok olvasás kiszélesítette gondolkörét, új eszméket, új gondolatokat hozott, amelyek állandóan foglalkoztatták és nyugtalanították. Idegességében sehol sem találta helyét s menekülni igyekezett önmaga elől. Társaságokba járt, beszélt, vitatkozott, megfigyelt. Körülötte zajlott az élet. Az ismerősök, barátok száma nőttön-nőtt és változott. Új emberek jöttek, emelkedtek és eltűntek mellőle. Látott fényt, pompát, nyomort és szegénységet s mindezek központjában észrevette az embert. A férfiatlan embert sok jámbor tulajdonságával és még több hibájával. Láta a tülekedéseiket és apró fondorlataikat, amelyek az érdek színeiben változtak.

Lassan-lassan megismerte a kort, a melynek romlott levegőjét szivja ő is, mint annyi sok más. És ahogy éles szemmel

belebámult az élet nagy kavarodásába, keserűség töltötte be a lelkét s a száraz, sovány malomember képzeletét új irányok, új elhatározások izgatták. A nevét kereste annak, ami hiánya az életnek, a társadalomnak és az egyes embernek. Talán hit, talán meggyőződés, talán akaraterő a neve annak a nagy valaminek, mely nélkül gyengvé, kicsinnyé lesznek népek és emberek.

Sorra vette maga körül ismerőseit, barátait. Kereste közöttük a férfit. Egyet, akit a hite, meggyőződése, lelke hajszol az élet munkájában, aki mindig bátor, mindig őszinte. Végig futkostak gondolatai az ismerős alakokon s egyiknél sem tudott megállni. A sok kedves jó ember, így levetköztetve, mind az érdek szerint himbálódzik. Elvtelen, alkalmazkodó és megalkuvó.

— Hitványak — kiáltotta ösztönszerűleg Gogolák, s ahogy a saját hangját meghallotta a száraz, sovány malomember hajlott, gombostű alakjára estek gondolatai.

Önmagát látta, amint ellentmondás nélkül hallgatja főnökét, hajlong, udvariasodik; majd a fölényes pöffeszkedő Gogolákot látta, aki csak úgy packázva, félvállról beszél a kis könyvelővel, a gépirónővel. Megborzadt saját magától, összeszorult a szive és az igazság fájón szólt ki belőle:

— Én is csak az vagyok, ami a többi... Hitvány... Nagyon hitvány...

Az életlátásban összeroppant Gogolák alakja. Nem vett észre maga körül senkit és semmit, egyedül ült a kihalt kávéházban. A gondolatok elfárasztották, kinossá lett számára a csönd, az egyedüllét.

Künn már hajnalodott. A hold ereje fénye gyengült, a mával játszott még, de szeme már a közelgő holnappal kacérkodott. Az álmok millió és millió apró munkása lázas sietséggel dolgozik, mert már közeleg az ébredés.

Pihen, alszik az élet. Az utcák és házak némák és csendesek. A ma és holnap között terpeszkedő csendben, mintha füljelne a nagy természet és őt lesné, a kimerülten hazavánszorgó Gogolákot. Félénken összehuzza a kabátját. Kicsinek és nyomorultnak érzi magát, üresnek látja az életet, kinosan nehezedik rá mult és jövő, mert erőtlennek hiszi az akaratát. Szomorúságában vigasztalni igyekszik magát:

— A szomorúság, a fájdalom elmulik, elmulik a fiatalság, elmulik minden... és...

— És uj jön majd helyébe...

.....
Már egész közel ér az otthonához s gondolatai sehogy sem tudnak megnyugvást találni. Elkecseregetten, bizonytalanul

lépked, olyan tétovázva, mint amilyen tétova az egész ember. És egyszerre szét-esett gondolatainak romjai alól kiemelkedik egy új elhatározás: az eszme, az igazság, a munka diadalában való megingathatatlan hit. Ennek a hitnek lelkesítő, az akaratot ébren tartó ereje hiányzott eddig az életéből, ezért volt bizonytalan, csüggedő, megalkuvó, olyan, mint a többi, mint valamennyi ember. De most, hogy a szegénységtől, a munkától, az örömtelen élettől és sok csalódástól megizmosodva, hitének erejével kezd munkába, férfivá lesz, igazi férfivá, aki alkotni, teremteni tud.

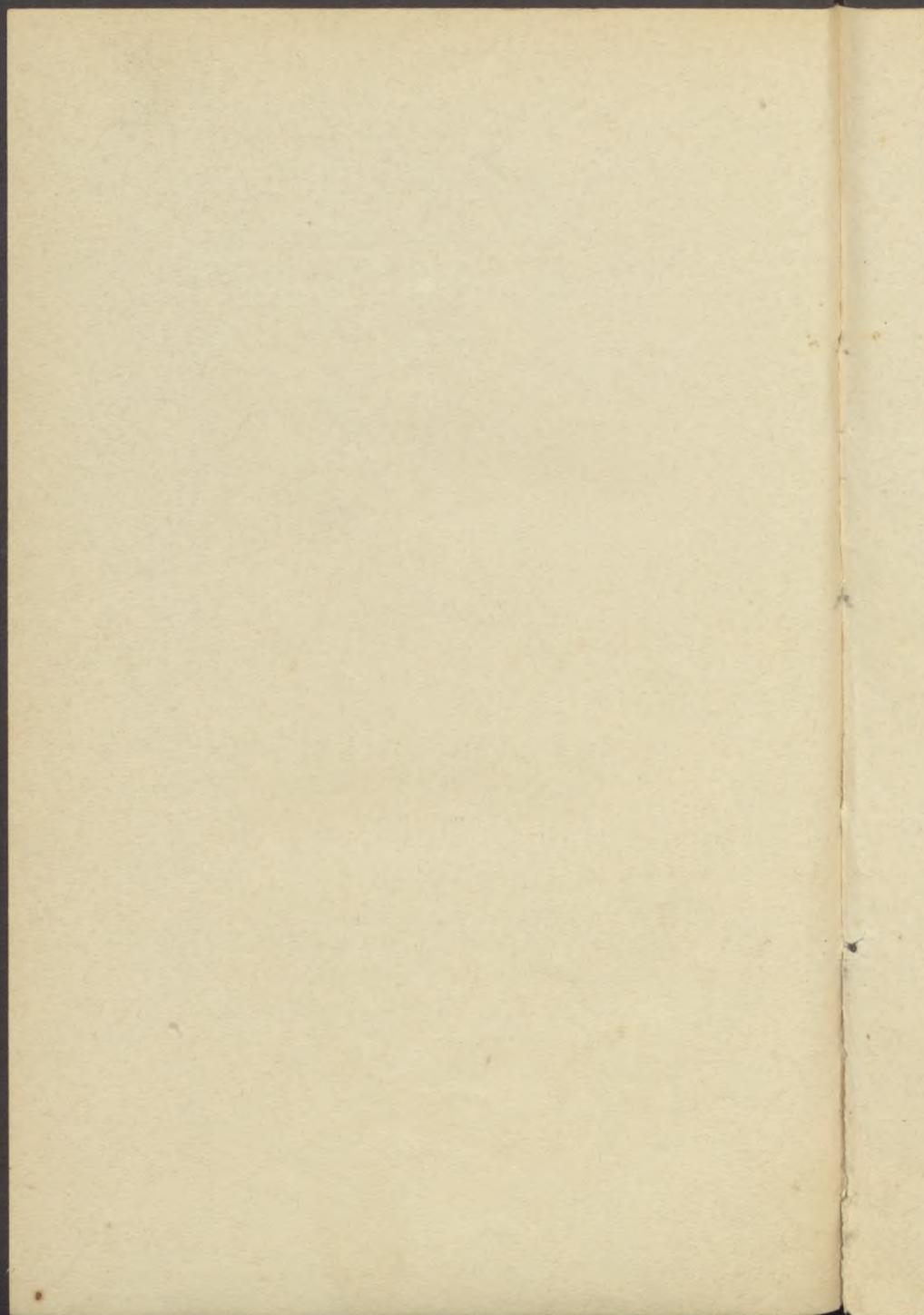
Gogolák örömmel, lelkesedéssel nyitott lakásába, mintha csak egy új korszak küszöbét lépné át, de új fájdalom nehezedett a szívére. A lámpa fénye mellett virasztva, zokogva talált egy igénytelen, gondolatok nélküli, becsületes asszonyt: a feleségét.

Gogolák elérzékenyült a szomorú asszony láttára, akinek szaggatott, sirásba fuló kérdéseire nem talált választ. Hiába volt minden mentsége. Vajjon, melyik asszony hinné el a férjének, ha még úgy szereti is, hogy az egy egész éjszakát a gondolatainak társaságában töltött el.

Gogolák Ábris belátta a siró asszony igazát, hallgatta a szemrehányásait, fáj-

lalta, amiért gondolataiból kifelejtette családját s fékezte a maga átérzett, lázadni készülő igazságát. Csendes megnyugvással alázatosan türt. Türt a kétféle igazságnak bensőjében való kínos viaskodását.

* * *

VIII.

A kis kopott könyvelőtől az elegáns malomigazgatóig nagy utat tett meg Gogolák Ábris. Ezt a távolságot sehogy sem tudta behozni a lelkében. Hozzászokni, belenevelődni az igazgatói állásba nem futotta az időből. A kis könyvelő eddig önmagával elégedetlenül, vágyakozva dolgozott az irodában. Boldogan sietett az édes otthon ölébe pihenni, megnyugodni. A kis család körében vigasztaló örömet, megelégedést talált. És most, az iroda és otthon felcserélték szerepeiket. Az otthon kietlenné és kiállhatatlanná vált, míg az irodában büszke örömmel, megelégedettséggel tekintett körül.

Katica megmaradt egyszerűnek és igénytelennek, a falusi asztalosmester kedves lányának, a gyermekét szerető, gondos anyának. A józanságból nem vágyakozott ki az elérhetetlen eszmék s az üres csillogások világába. Az igazgatóné csak az a kedves, kis könyvelőné volt, aki az előtt. Észrevette és megérezte a változást maga körül s a szívében viselte fájó megadással.

Soványodott s az elhanyagolt asszony szomjuságával sáпитozott a férje után, akit felszabadult gondolatai elragadtak bejebb és bejebb az időbe, mélyebbre és mélyebbre az életbe. Mig Gogolák Ábris a bizonytalan jövő színesre rajzolt képeivel izgatta nyugtalan képzeletét, addig felesége a mult visszatérő boldog emlékeivel vigasztalta magát a jelen szomorúságában.

Mint két idegen ültek egymás mellett, férj és feleség. Egyik sem tudta, egyik sem kereste okát a közöttük támadt távolságnak. Az élet játéka, az ember hibája, a véletlen, a szaladó idő szakította-e szét a szeretet összefűző szálait, vagy valami más idegen, rejtett erő, amely öntudatlanul, vagy megtévesztve végzi romboló munkáját, s amelynek életét egy romlott kor, romlott társadalmának egészségtelen levegője táplálja? Ki tudja?

Az őszinte hitvesi szeretetnek meleg tekintetével csüggött Katica a férjén s bár olyan sokszor és szépen elgondolta, mit fog neki mondani, hogy vezeti vissza a vonzalmát, most, hogy mellette volt, hogy a kerülgető tekintetek összehálalkoztak, egyszerre elhagyták a gondolatai, nem tudott szólni. Gogoláknak órákat jelentettek azok a percek, amelyeket a felesége mellett kellett eltöltenie. Hálátlansággal vádolta ön-

magában az asszonyt, aki nem simul már a régi szeretettel hozzá, pedig neki köszönheti a jólétet. A hibákat csak az asszonynál látta, az erényeket csak önmagánál. Azt észre sem vette, hogy hosszú idők óta elhanyagolta a feleségét. Terveit, gondolatait nem közölte vele, még a beszélgetés is csak a legszükségesebbekre szorítkozott. A kis fia, az ő gyermeki gondolatainak kicsi körében ugyanazt érezte, amit az édes anyja. Ugy hitte, hogy az apja, már nem szereti úgy, mint az előtt, már nem játszik vele, s a csókja és az ölelése is megrövidült.

A Gogolák család csendes némaságba fojtotta érzéseit. Mindegyiknek sok volt a mondani valója, de mindegyikük hallgatott. Egyik sem mert megkezdeni a beszélgetést, félt a vihartól, amelyet a családi élet boldogsága felett összegyülemlett sötét felhő sejtetett. Pedig ha tudták volna, hogy az a sötétnek látszó felhő egy szerető asszony könnyzáporától szertefoszlik, már korábban derüssé lehetett volna egy kis család otthona.

Gogolákot a felesége mellett kinozta a csend.

— Holnap későbben jövök haza — mondotta.

— Jó — felelte rá az asszony.

— Sok a dolgom, talán nem is jövök ebédre.

— Akkor nem várunk.

— Tudom, hogy nem vártok, örültök, ha nem jövök.

— Hogy mondhatsz ilyet?

— Én rám csak elsején vártok, akkor örültök, ha jövök. De tudom, akkor sem nekem örültök, hanem a pénznek, amit hozok.

— Nincs igazad Ábris.

— Nincs igazam, persze, hogy nincs igazam. Mutass nekem egy férjet, akinek a feleségével szemben igaza van?

— Hát igazad van Ábris.

— Persze, hogy igazam van, de azt a ti asszonyi eszetekkel nem tudjátok belátni.

— Én belátom.

— Belátod?

— Be.

— Mit látsz be?

— Amit mondtál.

— Hazudsz, egyszerűen hazudsz. A békesség kedvéért a fehéret is feketének mondanád.

— Nem a békesség kedvéért, hanem a te nyugalmadért.

— Az én nyugalmamért? Hát nyugalom az nekem, amikor hazajövök kifáradva, kimerülve, egy őszinte hangot, egy

őszinte szót nem hallok, az egész ház csupa alkalmazkodás, kinos csendben, meghunyászkodva csoszogtok körülöttem, még beszélni se tudok veletek.

— Mert nem akarsz.

— Én nem akarok?

— Te.

— Ne kinozz Katica. Nagyon jól tudod, hogy minden gondolatomat elmondtam neked, de nem értettél vagy nem akartál megérteni s kinevettél. Elfojtottad bennem a törekvést, a vágyat, meghalt miatta sok szép gondolatom, abbamaradt sok nagy tervem. Az életem kimerül az irodai egyhangu munkában.

— Az a hivatásod.

— Nem az a hivatásom. A hivatásom az amit a lelkem sugall. Férfivá lenni és alkotni.

— Miért nem gondoltál erre, mielőtt megnősültél?

— Mert ostoba voltam.

— És most?

— Most megjött az eszem. Jóvá akarom tenni a multat, nem akarok hiába élni, nyomát akarom hagyni az életemnek, ezért tanulok, ezért vesződöm.

— Nem értelek Ábris.

— Persze, hogy nem értesz, sokkal kényelmesebb vagy hozzá, hogy gondol-

kodnál felette. Nálad a jó ebéd a fő, meg hogy a gyermeknek ne legyen lukas a cipője. Azt hiszed a férfi minden munkája és gondja ilyen apróságokban merül ki? Azt hiszed nincsenek magasabb, nemesebb célok, amelyek felé törekedni kell?!

— Vannak, de nem egyedül a te számodra.

— Igen, most elárultad magad. Szóval nem is becsülsz már engem? Csak addig voltam jó, amig a falusi kis lányból igazgatóné lett, amig jólétet szereztem.

— Nem édes Ábris, te addig voltál jó, amig nem gondoltál másra, csak önmagadra és a családdra. És én addig voltam boldog, amig te nem jártál ilyen szép ruhába, s amig kis fizetésből tengődtünk.

Gogolák Ábris szótlanul maga elé bámult, s az elhagyott időben megpillantotta a keresett boldogságot. A maga szegénységét, a becsületes küzködését látta. Elérzékenyült s egyedül a férfi hiusága tartotta vissza, hogy szerető szívvvel ne omoljon felesége ölelő karjai közé. Ebből a kellemes merengéséből visszahozta egy távirat. Idegesen bontotta fel, s mohón olvasta:

Gőzmalmot kényszerűségből
eladtam holnap jövők

Grüner

— Végem van — kiáltotta Gogolák s leroskadt a székbe.

Felesége ijedten nyult a távirat után, amikor az értelmet kibetűzte, legyőzte magában a meglepetés okozta ijedelmet s ura lett a helyzetnek. Határozott, meggyőző hangon biztatta a férjét:

— Már miért volna véged?! Semmi baj sincs! Grüner eladta a malmot, hát eladta, az övé volt, s ő tudja mit csinál. Az új tulajdonosnak csakugy szüksége van az emberekre, a tisztességes munkára, mintahogy Grünernek volt.

— Igen, de éppen én rám nem lesz szüksége, s ha felmondanak mit csinálók, mihez kezdek?

A vágyak és eszmék embere, az élet próbálkozó merész és elszánt harcosa, a nagy férfiu egyszerre összeesett s szánalmasan vergődött, mint valami kis féreg, amelyre véletlenül ráléptek. A valóság megrázkódott, hogy szétszórja magáról egy álmódzó ember cifra gondolatait, aki el akarta leplezni a való élet sok-sok csunya-nyaságát. Gogolák vétkezett az élet ellen. Vágya, álma, gondolata támadt, amely érdek nélkül élni akart. Ezeket törte szét a valóság, s ezeknek cserepei sebeztek meg nyugtalan lelkét s lökték vissza őt az életképes megalkuvók, alkalmazkodók nagy tömegéhez.

A meg nem értett s a maga szük, kis világában élő asszony az élet józanságával bátorította, vigasztalta az elcsüggedt embert. Az asszonyi szív gyengéd szeretete áradt ki minden egyes szavából. Lágyan csendülő, csábos hangjával körülhizelegte a férfit, a szeméből csillogó könnyekkel megindította a szívét.

Gogolák összehalmozott színes gondolatai és tervei közé, mint a simán tüköröző vízbe belepottyant egy esemény, a melynek egyenletesen képződő gyűrűi között elmerült minden, nem maradt vissza más, mint a szintelen valóság. Gogolák Ábris az igazi férfit, mint valami kis gyerekek elérékenyülve együtt pityergett a feleségével.

— Ugy-e mindig ilyen jó leszél hozzám Katica?

— Mindig — felelte az asszony.

— Szeretsz?

— Szeretlek.

— Akkor én erős leszek, nagyon erős, s nem fogok félni az élettől.

Gogolák szégyenkezve letörölte a könnyeit és az otthon visszatért boldogságától fellelkesülten bátran nézett a jövő elé.

IX.

Lehorgasztott fejjel, fájó szívvel hagvták el a gőzmalom épületét Grüner és Gogolák. A temetésnek csendes, szomoru hangulata vett erőt most rajtuk, hogy az eladás és átadás megtörtént s a gőzmalomtól örökre megváltak. Szótlanul haladtak egymás mellett, megrakodtan a gondolatoktól, megroskadtan az emlékektől.

Grünert a gyermekévek sok kicsi, kedves emléke kötötte az épülethez, az udvarhoz, a kis kerthez, annak minden fájához és virágjához. Kiujult előtte a mult. Meg-elevenedett minden ami kellemes és szép volt az életében és az emlékezés fájdalommal nehezedett a szívére.

Gogoláknak is nehezére esett megválni a megszokott falaktól, az iroda dohos levegőjétől. Ebben az épületben hosszú tizennyolc esztendőnek keserves munkája veszett el, tizennyolc esztendő vágyakozó reménykedése leselkedett ki, tizennyolc esztendő sóhajtása szállt el. Életének leg-

szebb része, a férfi kor ifju ereje halt meg itt örömtelenül és eredmény nélkül. Ebből a sulyos tizennyolc esztendőből nem maradt vissza más, mint a nyugodt életéből kikölkent, a csalódások nehéz útját járó sovány, száraz, az évek számától testben és lélekben megkopott malomember.

Most, mikor a csüggedésből felfrissülten új élethez kezdhetne, amikor élvezhetné hosszú évek munkájának eredményét, amikor nehéz küzdelmeknek sikerét markolhatná meg, elveszik előle s tizennyolc évi nehéz, fárasztó út után ott van újra a kezdet kezdetén, ahol az élet útjára lépett.

Mellettük egy automobil suhant el. Grüner csak az autó tutulását hallotta, de ez a különös hang, mintha a jövőből hangzott volna ki, elég volt ahhoz, hogy merengéséből felriadjon.

— Vége. Ez is megtörtént — mondotta szakadozva. — El kellett adnom, mert pénzre van szükségem. Ne gondolj rá.

— Nehéz, nagyon nehéz — felelte Gogolák.

— Ne tépelődj. Nyugodj meg a változhatatlanban, ne gondolj a multra, mert az fáj. A jövő lebegjen előtted, ezt új tervekkel, új eszmékkal olyan színesre festheted, amilyenre csak akarod és akkor szép

lesz előtted újra az élet s lelkesedni, bizni és reménykedni fogsz ismét.

— Igen, ha egyedül állnék, de nekem családom van s épen ezért aggaszt a jövő. Magam sem tudom a gondolatok hozzák-e a fájdalmat, vagy a fájdalomtól támadnak az ijesztő gondolatok.

— Nincs semmi okod a nyugtalan-
ságra. Egy-két hét múlva a takarékpénz-
tár megkezdí működését s ott alkalmas te-
ret találsz a munkálkodásra. Magam is
jobb szerettem volna, ha a takarékpénztár
mellett a malmot is megtarthatom, de ez
lehetelenség volt. Hetekig hajszoltam a
pénzt. Mindenütt biztattak, de sehol sem
adtak. A részvényjegyzés is keservesen
ment, el kellett adnom a malmot, hogy a
takarékpénztár terve el ne merüljön.

— És életképes lesz ez az új pénzin-
tézet, a mai nehéz időben?

— Feltétlenül. Azzá kell lennie, mert
akarom. Ha azzal a bizonytalansággal néz-
nék eléje, amellyel te, ugy magam is két-
ségesnek találnám a jövőt, de mert min-
den erőmet és lelkemet viszem bele a mun-
kába, sikerülni fog, mert sikerülni kell.

— Ne haragudj kérlek szépen, de
őszintén szólva én még sem értem, miért
kellett ezt a régi, biztos és nagy jövedelmet
hozó üzletet feláldozni, egy kevésbbé biz-
tos új vállalatnak?

— Miért, miért — ismételte Grüner s láthatólag meghökkent az őszinte kérdésre.

Már egy pár lépést tettek, amikor Grüner válaszolt:

— Azért, mert ígéretet tettem, mert vállaltam. Az adott szó kötelez rá. Meg kellett csinálnom, még ha belepusztulok is. És talán még egy másik oka is van s ez a gyengédség, amelyet nem mindenki ért meg.

— Gyengédség ez iránt a két idegen, német iránt, akik megvették a malmot?

— Nem. Nem a németek iránt, hanem egy leány iránt, aki a lelkemhez nőtt, akit szeretek.

Gogoláknak nem kellett több magyarázat. Egyszerre megértett mindent. És sokkal többet tudott már, mint amennyit akart. Önkéntelenül azok a csillogásra, ünneplésre vágyó dámák jutottak az eszébe, akik megvetik a munkát, a szegénységet, akik kergetik az élvezeteket, akik szeretni egyedül csak önmagukat tudják. Nem ismerte, nem látta, de ilyennek gondolta a leányt, akihez Grünert a szerelem gyengéd szálai fűzték.

Gogolák megkapta a magyarázatot sok mindenre, amit eddig Grüner viselkedésében érthetetlennek talált. Megértette a

lelkesedést, amely munkájában, terveiben jelentkezett, de nem tudta megérteni és elfogadni a szerelmet, mint az egész embert uraló érzést, mert sajnálta, féltette tőle a jószívű, áldozatkész Grünert.

— Szombaton lesz az eljegyzésem — törte meg a csendet felvidultan Grüner.

Gogolák azonban haszontalanul erőlködött, nem volt ereje, hogy gratuláljon hozzá.

— Kivel? — kérdezte később.

— Várkonyi Stellával.

— Ugy?

— Igen.

— Hallottam már ilyenféle híreket, de nem akartam elhinni.

— S miért nem?

— Mert furcsának találtam.

— Furcsának? Mi furcsaság van azon, ha valaki elveszi azt, akit szeret.

— Éppen azért tartom furcsának, mert szereted.

— Ezt igazán nem értem.

— Hát ha szabad őszintének lennem, én ezt nem tartom egészséges dolognak. A Várkonyiék nyakára hágtak a vagyonuknak, a pusztát is már csak egy néhány vékony szál tartja az árveréstől.

— Engem nem vezet anyagi érdek.

— Hiszen éppen ez a baj, mert érdek nélkül nincsen boldogság. Elveszel egy sze-

gény leányt, akinek nincs egyebe, mint igénye, aki hozzászokott a pazarló életmódhoz. Ahoz a gőzmalom ára kevés lesz. És még mindig kérdés, vajjon a leány szeret-e?

— Persze, hogy szeret, különben nem jönne hozzám.

— A leány ahhoz megy, aki kéri.

— Ugyan micsoda badarságokat hordasz össze. Talán majd ebből is üzletet költök, alkudozni fogok, nem? Szó sincs róla.

— Pedig az élet ezt parancsolja.

— Nem törődöm az élettel s azzal a sok piszokkal, amelyet felvet, én bátran és biztosan megyek a magam útján. Gazdagon vagy szegényen, nyomorban vagy jólétben, de tisztán és becsületesen haladok a céloom felé.

— Vagy a csalódás felé.

— Mindegy.

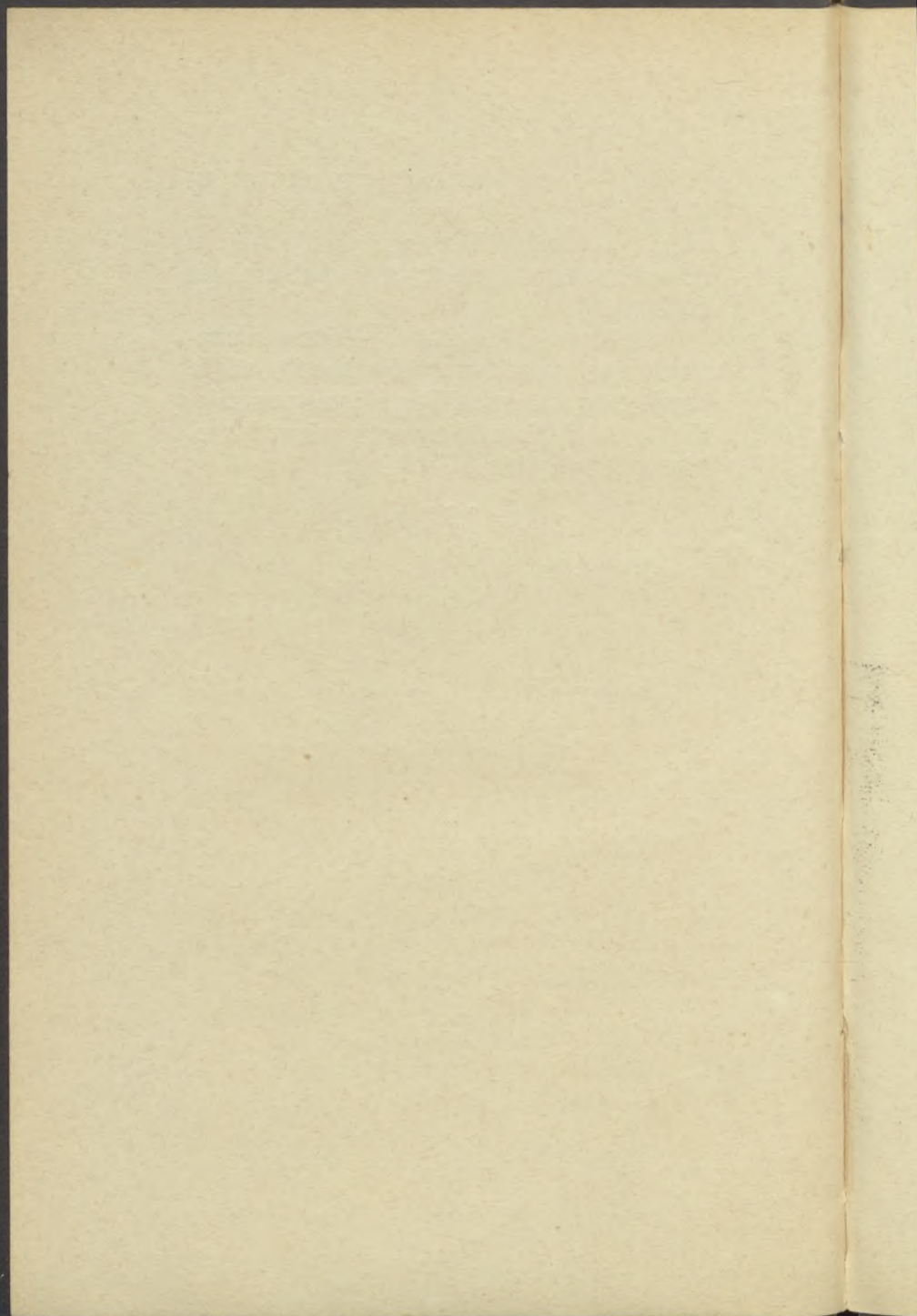
— Neked igen, de akit magadhoz akarsz kötni egy életre, annak nem. Én a te helyzetemben ugyanigy gondolkodnék, de most a józanság pillanatában az őszinteség mást parancsol s azért nagyon kérek, bocsáss meg, hogy merészkedtem erről beszélni.

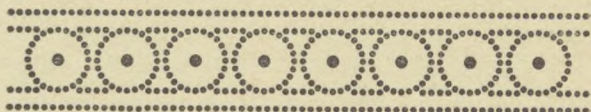
A két malomember elkészönt egymástól. Gogolák erősen szorongatta kabátja zsebében az ötezer korona végkielégítést

s félénk reménykedéssel gondolt az új pénzügyintézetre és új állására. Igyekezett körülgetni a saját visszatérő gondolatát, amely a szerelmes Grünerben való bizalmát megingatta.

Grüner a „Megyei és Városi Takarékpénztár“ vezérigazgatója kocsiba vágta magát, hogy meg se álljon Körtés-pusztáig. Mint valami kis kadétgyerek, olvadó szerelemmel vágyódott Stellához.

* * *

X.

Messziről egy leány alakjának körvonalai bontakoztak ki. Amint közelebb ért Grüner, felismerte Stellát, aki biztató, meleg tekintettel vonzotta magához. Már pár lépéssel közeledett feléje, amikor megdöbbenve látta, hogy az út előtt mindenfelé sűrű bozóttal, tövises bokrokkal, durva gazzal van telistele. Egy pillanatra meghökkent, de a leány szépségének varázsa, nyílt, barátságos tekintete, szerelmében való hite elszánttá tette s nekivágott a nehéz, járatlan utnak.

Vesződve, küzködve törte át magát a ruhát tépő, véresre sebző uttalan uton s már olyan közel ért hozzá, hogy gyönyörködve szemlélhette a szép pázsitos rétet, ahol a szépséges Stella egyedül állott. Éppen az utolsó bokorral vesződött, igyekezett az utjából elhárítani, amikor váratlanul hátulról egy kéz ragadta meg kabátja gallérját. Ez az erős kéz húzta visszafelé azon a csapáson, amelyen már-már szerencsésen átvergődött.

Stella szótlanul nézte a küzködő embert, akit szívének erős érzése, gondolatainak tisztasága hajszott feléje, aki nem látott, nem ismert maga előtt akadályt, aki szembeszállt volna a halállal is, érte... Egy leányért...

Az út közepén egy hirtelen és ügyes mozdulattal kibujt Grüner a kabátjából s vad futásnak eredt. Végre nagy lihegve kijutott a virágos rétre. Az erős kezű ember fanyar mosollyal dobta el magától a kezében maradt kabátot s utána kiáltott a futva menekülő embernek:

— Csak jót akartam neked, te szerelmes bolond!

A kiáltásban Gogolák hangját ismerte fel, de vissza se nézett rá. Grüner kabát nélkül, tépetten, a tövisektől megsebbzetten állott Stella előtt.

— Eljöttem érted, — mondotta — hogy elvigyelek oda, ahol zöldebb, virágosabb a rét, tisztább és igazabb az élet.

Stella végigmérte tekintetével a férfit s határozott hangon felelte:

— Hova gondol? Egy toprongyos alakkal csak nem megyek!?

A leány sarkon fordult s a szellőtől bólogató színes mezei virágok között, haladt bejebb és bejebb, míg karcsu alakját egészen eltakarták a virágjaiban pompázó, illatozó orgonabokrok.

Ezek mögül lesi, várja most, mikor jön újra érte egy férfi, egy igazi férfi, aki elviszi.

És a leány vár, egyre vár, mindig vár. Kijön messze előre a pázsitra, később már át szeretné törni a sűrűn benőtt, elhagyatott, vad területet, de erőtlen hozzá. Lassan ellankadnak, eltűnnek, meghalnak a virágok, az orgonabokrok sem illatoznak már és még mindig nem jön senki, ... senki ... Emlékében elfakulnak, elmosódnak a fiatalok. Az ismerős alakok, akik tették a szépet, játszottak, nevetgéltek körülötte, ma már mind halvány árnyak, akik közé visszatér diadalmasan, fényesen és felejtethetetlenül az elüzött toprongyos alak, az igazi, az utolsó, aki nem jön és nem jöhet vissza többé soha. . .

.
A kocsi egyet zökkent és Grüner felriadt álmából. Ez alatt Körtés-pusztán Várkonyiné oktatta leányát:

— Addig, míg Berzenczey nem vall színt, egy kissé hidegen kell kezelned Grünert. Magam is jobb szeretném Berzenczeyt vőnek. Ilka nénéd azt írja, hogy Berzenczeynek ezer holdas birtoka van, régi, nemesi családból való. Mindenesetre sokkal jobb párti, mint a másik.

— Ugyan mama, — vetette közbe

Stella — most, amikor már megértettük egymást, megbeszéltük az eljegyzést...

— Semmit sem beszéltetek meg — szakította félbe Várkonyiné. — Amit ti magatok közt tereferéltek, az nem komoly, annak nincs következménye. Ezt csak én és az apád intézhetjük el Grünerrel.

— Hiszen épp ezért fog jönni.

— Nyugodt lehetsz, majd én találok rá módot, hogy ettől a szándékától egyelőre elálljon. Addig nem lehet eljegyzésről beszélni, míg Berzenczey nem nyilatkozik. Ha vele már tisztában vagy, akkor...

— Akkor adjam ki Grünernek az útját?

— Természetes.

— Nem mama, ez lehetetlen.

— Hallgass rám és fogadd meg a tanácsomat. Ha Berzenczeyben nincs hajlandóság, úgy még mindig itt van Grüner, akihez hozzámehetsz.

— Mama te tulsokat kívánsz tőlem. Éppen te voltál az, aki magad is ajánlottad Grünert.

— Persze, hogy ajánlottam, — mert akkor Berzenczeyt még nem ismertük. Egy okos leánynak magyarázni sem kellene, hogy ne a jót, hanem a még jobbat válassza.

— Én megelégszem a jóval és nem

fogok képmutatóskodni semmiféle Berzen-
czey kedvéért, ha még annyiszor is ezer-
holdas.

— Stella ne kiállhatatlankodj, mert
még megjáród. Ma nem fogsz kijönni a
szobádból. Grünerrel majd én beszélek s
megmondom, hogy beteg vagy.

— Nem vagyok beteg!

— Beteg vagy! Punktum. Ki ne merj
jönni, annyit mondok!

Várkonyiné betette maga után az aj-
tót s otthagya Stellát gondolataival és
egyre sűrűsödő könnyeivel.

A szerelemre, boldogságra való szom-
juság gyötörte Grünert. Már előre örült
Stella látásának, s annak a rövidke időnek,
amelyet mellette tölthet. Ahogy közeledett
a pusztához, úgy nőtt benne a viszontlátás
közeli öröme.

A kocsirobogás zajára előjött a mag-
tárból a derék Várkonyi Tamás, aki még
nem volt beavatva az asszonyi tervekbe s
a maga természetes őszinteségével, meleg
szeretettel fogadta vendégét. Bekisérté
Grünert, dohánnyal, borral kínálta s mind-
ezt kedves, magyaros bőbeszédűséggel.

— Eső kéne, kedves öcsém, eső.
Szomjas a föld, ihatna már — s azzal tele-
töltötte Grüner poharát.

— Talán majd most megjön.

— Bár igazat mondanál vele. Már esztendőök óta reménykedünk, várjuk a jobb termést s mindig csak rosszabb jön utána. Ebben az ideges világban ideges lett már az időjárás is . . . No gyujts már rá!

Grüner idegesen mozgolódott, türelmetlenül várta Stellát. Amikor a beszélgetésből kifogytak összeszedte, rendezte gondolatait s bizonyos megilletődéssel szólt a koccintó Várkonyihoz:

— Az én mai jövőtelemnek komoly célja van . . .

Szavait nem fejezhette be, mert nyitott az ajtó s éppen a legrosszabb időben megjelent Várkonyiné. Az asszonyi nyájasságból egyedül az őszinteség hiányzott nála. Sajnálkozással említette Stella gyengélkedését, akinek egy-néhány napra van szüksége, hogy betegségéből, amelyet a gondos anya ráparancsolt, — felépüljön. Ezután a tapasztalt asszony ügyességével vitte a beszélgetést élénken, kedvesen, de azzal a kiszámítottsággal, amely mást nem engedett szóhoz jutni.

Várkonyiné mintegy másfél hetet számított arra, hogy Berzenczeyt kiugrassa a bokorból, s hogy a továbbiaknak elejét vegye, nem kevés előrelátással így fordult Grünerhez:

— Mához két hétre okvetlen jöjjön

ki, addigra Stella is meggyógyul. Tudom nagyon sajnálja, hogy nem beszélhetett magával, de majd annál több lesz a mondanivalója.

A szerelmes Grüner tulságos jóhiszemű és becsületes volt ahoz, hogy átlásson az asszonyi ravaszság ügyesen szőtt hálóján. Csalódottan, szomoruan és a beteg Stelláért való fájó aggódással hagyta el Körtés-pusztát, ahol nem találta meg a keresett boldogságot, ahol elvesztette a magával hozott örömet is.

Amig hazafelé tartott az álom helyett az élet foglalkoztatta. Mintha valami átlátszó nagy üveggolyóba szorult volna az egész élet, hol az öröm és keserűség, a fájdalom és boldogság, a szeretet és gyűlölet váltakozó nagy tömegében kavarnak az emberek. Mindenki a szépért lelkesedik s mégis elcsufítja. Mindenki a jót hajszolja s mégis a rosszat teszi. Mindenki szeretetért rajong s mégis gyűlöletet talál és táplál ebben a nagy kavardásban. Ezen az átlátszó üveggolyón keresztül meglátta az emberek egymásba kapcsolódó áttörhetetlen érdekláncolatát, amely feltartóztatja útjában az önzetlenséget, összeroppant jellemeket és energiákat, keresztülgázol eszméken és elveken. Diadalra a megtévesztés és önérdék jut. Céljához csak az ér el, aki

felad elvet, hitet, aki megalkuszik, alkalmazkodik, ha kell a lelke árán is, aki egy szemmel belekapcsolódik az emberek nagy érdekláncolatába. Ebben a nagy üveg-golyóban a megromlott levegőtől észrevétlenül csendesen pusztulnak az erények s helyébe buján tenyészik a bűn. Itt hal-doklik az érzés, hazaszeretet, szerelem és barátság, itt mindenekfelett az érdek lett urrá.

És Grüner egy kellemetlen hangulat-hozta gondolattömegen át úgy érezte, mintha korán vagy éppen elkésve született volna a mai élet számára. Ő még nem ta-nult meg gyűlölni, bosszut állni. Ő még mindig szeret és megbocsát. Az érzései tiszták, gondolatai őszinték, a szerelme érdektelen, a nő ideál előtte. Mit várhat egy ilyen egészségtelen, rajongó ember a mai élettől? Sok csalódást, sok keserüsé-get és szüntelen botlást az élet utjain.

Grünernek sirt a lelke és szomoru gondolatai vigasztalásra, enyhülésre oda menekültek ahoz, akit kiemelt az életből, hogy egyformán és örökké szeresse: Stel-lához.

* * *

XI.

— Főhadnagy urnak alássan jelen-
tem, holnap berukkolok a századhoz, —
vágta ki keményen Szeghy legénye.

— Jól van Pista, — mondta rá szo-
moruan a főhadnagy s átadta neki utolsó
bankóját.

— Aztán megembereld magad, azt
mondom, — fűzte tovább s egy meleg kéz-
szorítással bucsut vett a legénytől.

Igy apránkint Szeghy főhadnagy elbu-
csuzott mindentől és mindenkitől, legfőké-
pen pedig a csillogó katonai élettől, amely-
ből nem maradt vissza más, mint az uni-
formisa és egy csomó terhes adóssága. Az
íróasztalához ült, rendezte a fiókokat. Nem
talált egyebet, mint szerelmes levelet vagy
fizetési felszólítást. Sorra tépegette el va-
lamennyit, amikor az utolsó szerelmes le-
velet is széjjeltépte úgy érezte, hogy most
elszakította vele a multat, a régi vidám éle-
tet, a sok-sok léhaságot, hogy ezeknek
romjain át megkezdje az új életet: a nélkü-
lözést és a munkát.

Addig, míg a tervezgetéseknél tartott csak, meg volt valahogy. De most, hogy ez a sok terv egyszerre esedékessé vált, nem tudta, mihez kezdjen. Ugy messziről, lóhátról nézve, könnyűnek tünt fel előtte az élet. Azt hitte, ha leveti az uniformist, csak egy szavába kerül s a legjobb állásba juthat. És ime, a legjobb barátai, előkelő ismerősei sem tudják elhelyezni. Mennyi mindent ígértek úgy pezsgőzés közben s most józanul még munkát sem tudnak adni. Egyetlen embere sincs az egész városban. Senkije a sok jó barát közül. Akikkel éjszakákat dorbézolt át, azoktól akár éhen halhatna.

Mind, akik pazon szórják a pénzt pezsgőre, cigányra, milyen messze kerülnek el az életet, az embereket; milyen hitványak és vakmerők, nem félnek, hogy a nyomor, a szegénység bűnös könnyelműségük láttára egyszer csak fellázad és ellenük tör. Most a pénztelenség s a megélhetés nehéz gondjai mellé, odaszegődött még őt kinozni, egy fiatal élet minden léhasága és ostobasága. Kutatva keresett az eddigi életéből valami csekély tartalmat, a jónak egy kicsi morzsáját, amely vigasztalna, megnyugtatóna most a kétségbeesés óráiban. De sehol semmi. A multból hosszú harminc esztendőnek tátongó üressége tárult eléje, amelytől megborzongott. Megváltozna, új

életet kezdhetne, ha tudná a módját, hogyan.

Még ma utoljára felvette az attillát, felcsatolta széles markolatu kardját, hogy kísétáljon a városba azok közé a kedves ismerősök közé, akiket gyűlöl és megvet.

— Megveszem az ujságokat, talán találók valami álláshirdetést, ha nem, úgy három nap múlva lepuffanthatod magad, kedves Elemér — mondotta magához s azzal megindult a városba.

Szeghy feszesen lépegetett és olyan vidám arcot vágott, mintha most ütötte volna meg a főnyereményt. Egy épülő ház mellett haladt el. Az állványon munkásleányok adogatták egymásnak a téglákat és vidáman énekeltek hozzá. Szeghy nem vette észre az épülő házat, a daloló munkásleányokat, de egyszerre mégis, mintha gyökeret vert volna a lába, megállott. Egy messze kihallatszó, vékony, üde leányhang ütötte meg a fülét:

„Áll a malom

Áll a vitorlája . . .“

Hallgatta a leány énekét s észre sem vette, hogy a gondolatai önkéntelenül elvezették képzeletét Körtés-pusztára. A szép Stellát látta, akibe két esztendőn át szerelmes volt, s ezzel érzéseinek időbeni rekordját érte el. Majd hirtelen Grünerre a szürke-

molnárra gondolt s egy pillanat alatt megszületett benne az elhatározás:

— Grünerhez megyek. Ez valamivel külön, mint a többi. Ezt még nem láttam cigánnyal mulatni, sem lámpavasra mászni. Majd csak bedug valaminek az új bankhoz.

Tereszeghi Szeghy Elemér nyugalomba indult huszárfőhadnagy egyenesen Grünerhez ment. Utközben elfelejtette kétségbeesett állapotát s újra a régi könynyelmű fiu volt.

— Tudod mért jöttem édes öregem?
— kérdezte vidáman Szeghy.

— Nem — felelte kurtán Grüner.

— Hát akkor majd megmondom. Le vagyok törve.

— Az már baj.

— De még hozzá milyen baj. Képzeld öregem egyszerűen nyugdíjba rugtak. Tudod, azért a pár ezer korona, kis piszkos adósságért.

— Rendezned kellett volna.

— Igazad van, rendeznem kellett volna, ha lett volna miből. De nem volt és most sincs. Se pénz, se posztó. Azért jöttem hozzád, juttass valami álláshoz. Az új bankodnál talán lehetne valamit csinálni.

— Nehéz dolog.

— Ha te akarnád, biztosan nem lenne nehéz.

— Nem egyedül rajtam áll.

— Hát kin?

— Rajtad.

— Rajtam?

— Természetesen. Ha te komolyan munkához akarsz fogni, akkor meg kell változnod. Szakítanod kell a régi étellel.

— Már szakítottam. Hidd el édes öregem már szakítottam. Az összes szerelmes leveleket darabokra téptem.

— Az nem elég kedves barátom. Ha bele akarsz kóstolni a komoly életbe, úgy le kell mondanod a léhaságokról, az élvezetekről és minden örömről. Nem szabad meglátnod soha semmit, egyedül a munkát. De ehhez nagy és erős elhatározás kell. Olyan, amely véget vet egy üres életnek örökre, eltemeti vele a múltat . . .

— Kérlek — vetette közbe Szeghy — két dolog közt választhatok, a brauning és a munka között. Inkább választom az utóbbit. Megutáltam már magamat, megundorodtam a léha élettől. Elég erőt érzek ahhoz, hogy új életet kezdjek. A te okos tanácsaidal és a te vezetésed mellett talán sikerülne is. Hozzád volt a legtöbb bizalmam. Nehagyj el! . . . Nem voltam én rossz ember, csak könnyelmű, ostobán könnyelmű. Nem

gondoltam soha a holnapra. A ma egy-egy boldog pillanataért éltem sulyos, nagy áldozatok árán. Nem tudtam kicsinyeskedő lenni, gavallér, ur voltam egész életemben . . .

— Igen, gavallér, ur voltál, de csak önmagaddal szemben. Áldozatokat hoztál a saját magad mulattatására és a magad örömeire. De gondoltál-e valaha is másokra? Azokra, akik keserves munkájuk mellett is nélkülöznek és szükölködnek? Vagy azokra az élet szerencsétlenjeire, a kik nyomorban, betegségben synylódnak?

— Igazad van, ezekre nem gondoltam, mert éppen akkor nem jutottak az eszembe. De őszintén szólva lelkemből sajnálom őket.

— Pedig ezeket nem sajnálni, hanem segíteni kell. No de hagyjuk. Először veled szeretnék tisztába jönni. Hát voltaképen mi vagy te?

— Én? Most nyugalmazott huszárfőhadnagy.

— És hány éves?

— Harminc.

— Vagyonod nincs?

— Az nincs.

— Állásod nincs?

— Nincs még.

— Szóval vagyontalan, állás nélküli nyugalmazott huszárfőhadnagy vagy. Tudod, hogy hívják az ilyen harminc éves fiatalembereket? Züllött egzisztenciának. Egy senki, aki olyan könnyen lehet becsületes, egyszerű polgár, mint amilyen könnyen bekerülhet a bűnkrónikába vagy a fegyházba.

— De kérlek . . .

— Légy nyugodt, nem akarlak katonai becsületedben megsérteni, csak rá akarok mutatni, hogy rajtad kívül más miként gondolkodik. Ez a más az a sok-sok ember, aki az utcán mozog. Ez a más mindenki, s ez mindig rosszhiszemű, csak a rosszról beszél s a jót állandóan elhallgatja. Neked ennek a másnak a szemével kell nézned az életet és önmagadat. Én szívesen állok segítségedre, ha csakugyan dolgozni és nem léhaskodni és urizálni akarsz.

— Én velem még nem beszéltek ilyen gorombán, ilyen komolyan és ilyen őszintén. Köszönöm neked nagyon, pedig sértenek a gondolataid, fájnak a szavaid, mert igazad van. Olyan jól esik hallgatnom, tudom ez a legkevesebb, amit megérdemlek. Megfogadom neked, nem lesz más célom, minthogy megtanuljak dolgozni, élni becsületesen és józanul. Segíts hozzá.

— Rendben van. Gyere most velem,

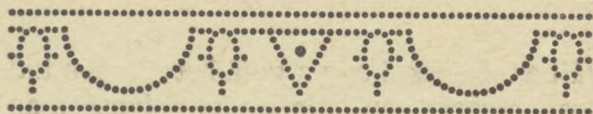
elmegyünk egy barátomhoz, a bank főkönyvelőjéhez, aki majd bevezet a munkába.

Utközben Grüner életelveiről tartott előadást. Például és mintaképül állította oda Szeghynek a főkönyvelőt, az egyszerű, becsületes Gogolákot, aki igények nélkül, szerényen és boldogan él kis családjával.

— Majd meglátod ennek az embernek az otthonát — mondotta Grüner Szeghyhez. Egyszerű, tiszta és izléses minden. A felesége elragadó szép asszony. Már vagy tiz éve házasok, de úgy élnek, mintha még mindig a mézesheteknél tartanának. Gogolák maga a született becsületesség, pontosság és megbízhatóság. Keresve sem tudnék számodra jobb nevelőmestert, mint őt. Tőle megtanulhatsz becsületesen, munkálkodva élni.

Lassan Gogolák lakásához értek, hol a váratlan vendégérkezés látható meglepetést okozott. Különösen Katica volt elfogódott az uniformis láttára. Szépsége és fiatalsága teljesen érvényesült s szemet szurt a szoknyahős Szeghynek, aki könnyösen hallgatta Gogolákot s gyönyörködve nézte annak feleségét.

* * *

XII.

Egy-két napi munkátlanlanságtól elszunnyadt Gogolák kedve. Lecsendesedett benne a jövőért való lelkesedés és elpihent a boldogságra való törekvés. Kifárasztotta az embereknek és eseményeknek figyelése, elzsibbasztotta a saját akaratának és munkakedvének állandó ébrentartása. Szóra is alig érdemes, apró események állították meg, amelyek gazdag forrásul szolgáltak a tépelődő ember gondolatainak.

Ha az utcán járt és lerongyolódott alakot, vagy kéregető koldust látott, egész testében megremegett. Félt az elkövetkezendő nyomortól, amely így messziről szemlélve is, rettenetes fenyegető rémnek tünt fel. Ha perlekedő emberekkel találkozott, szégyenkezve huzódott el tőlük, bántotta, hogy a gondolkodó embert legyüri, lealacsonyítja az indulat. Ha béna, vagy fájdalomtól siró ember haladt el mellette, ijedten kapta el tekintetét, nehogy kis gyermek módjára felzokogjon. Ha emberek verték, ütötték egymást, vér szökött az arcába,

fájt a lelkének, hogy a gyűlölet erősebb tud lenni a szeretetnél. Ha ujságot olvasott, az élet elevenen élt előtte, s szomoruan tapasztalta, hogy az életben mindig több lesz ami csunya, mint ami szép, s mindinkább erősebb lesz a jónál a rossz. Valami ismeretlen belső erő ösztönözte arra, hogy az életből kutatva, bányássza ki azt, ami tiszta és szép, hogy keresse a tökéletest, hogy megfejtse a megélhetés, a boldogulás rejtélyét. De haszontalanul sóvárgott lelke a szép után, hiába várt megrázó nagy eseményeket, maradandó alkotásokat, az élet egyforma maradt körülötte, mindössze az emberek és események koptak el benne.

— Kicsi és csunya surlódások között őrlődik le az ember élete ebben a nagy malomban, — állapította meg magában Gogolák, s azután tovább füzte gondolatait:

— A nagyravágyók, az erőtlének és erőlködők, a szerencsések és nyomorultak, mind-mind csak olyan szürke malomemberek, mint én. Ujabb és frissebb örömekre vágyakoznak és váraкоznak, de árnyékként kíséri utjukban a gond és a fájdalom. Az öröm, a boldogság elröppenő pillanatai csak arra valók, hogy erősebben fájjanak a szomorúság órái...

Napok multak és Gogolák nem tudott szabadulni ezektől a felesleges gondolatoktól, amelyekre semmi szüksége sem

volt. Mint valami kisértet, állandóan visszatért gondolatai közé egy kérdés:

— Vajjon boldog vagyok-e?

A gondolatoknak egész seregét mozgósította ez az ostoba mondat, csak azért, hogy megzavarja csendes nyugalvét. Ebben a hangulatban Gogolák nem tudott örülni semminek sem. Amikor pedig kisfiára esett tekintete, összeszorult a szíve, fájdalom kinozta, féltette őt az élettől, az emberektől.

Bizalmatlanul és idegenkedéssel fogadta Szeghy főhadnagyot, a takarékos alkalmazottját. Ugyanezzel a bizalmatlansággal nézte Grüner merész számításait s vele a Megyei és Városi Takarékpénztár jövőjét.

Egészen addig, míg az új pénzügyi intézet helyiségét elfoglalták, Gogolák lakásán végezték az előkészítés munkálatait. Ez a néhány nap éppen elég volt ahhoz, hogy az új élethez kezdett főhadnagy, az üres udvariassági formák és bókák tömegén át, közelebb férközzön egy csacska asszony szívéhez.

Az asszonyi hűség érdeklődéssel és szívesen fogadta a figyelemnek és tiszteltettségnek apró megnyilvánulásait, anélkül, hogy észrevette volna, mint nő, fejlődik és erősödik egy olyan barátság, amelynek

csak külszine van, de tartalma nincsen. A falusi asztalosmester leánya csak az aransujtásos dolmányt látta, de mögéje már nem tudott tekinteni. Szives örömmel hallgatta Szeghy fecsegéseit, aki játszi könnyűséggel tudta vinni szerelmi hazudozásait, s aki már csak alkalmas időt várt az ostromra.

Gogolák Ábris, aki a maga tisztességével és becsületességével nézte a körülötte levő embereket, még gondolatban sem jutott el addig, hogy Szeghy érdeklődését megsokalja. Egyedül Grüner volt az, akinek éles szemét nem kerülte el a lassan fejlődő barátság; ő azok közé tartozott, akik a más dolgában sokkal jobban látnak, mint a magukéban. Amilyen erősnek ismerte és hitte Katicát, ugyanolyan kitartónak vélte az udvarlásban Szeghyt egészen addig, míg célhoz nem jut.

Amikor a takarékpénztár rendes működését megkezdette, megritkultak Szeghy látogatásai s Katica is elfelejtette az udvarias és figyelmes főhadnagyot, aki azóta már egészen hozzászokott a polgári ruhához és élethez.

A sok-sok vesződés és áldozatos munka árán megszületett pénzintézetben lázasan folyt a munka. Grüner büszkén és megelégedetten dolgozott. Az öröméhez nem

hiányzott más, mint annak a leánynak meleg szeretete, akiért élni és dolgozni akar.

Minden gondolata Stellához vitte. Vágyva várta a napot, amikor újra láthatja. Megerősödött életkedvvel szőtte a jövőre szóló terveket. Holnap beszél a lánnyal, szüleitől megkéri a kezét s azután megkezdődik életének legszebb és legboldogabb korszaka. Ezek a gondolatok vídammá tették s elevensége fellelkesítette a többieket is, mind kedvvel, ambícióval dolgoztak. Csak Gogolák Ábris nem tudta felrázni magát töprengéseiből. Elmélázva, szórakozottan bámult maga elé, szomorúan, lassan végezte a munkáját.

Ma szokatlanul későre nyultak a hivatalos órák. Grüner sietve tartott haza, hol már egy ismert kézírású levél várta. Boldogan tépte fel Stella levelét:

„Kedves Grüner!

Sietek Magával közölni, hogy Berzenczey Gábor ma megkérte a kezemet. Szüleim beleegyeztek. Gábor derék jó fiu, sokban hasonlít Magához. Ugy-e megmarad a mi régi jó barátunknak? Szívesen gondol Magára és sokszor üdvözl

Körtépusztán, pénteken d. e.

Stella.“

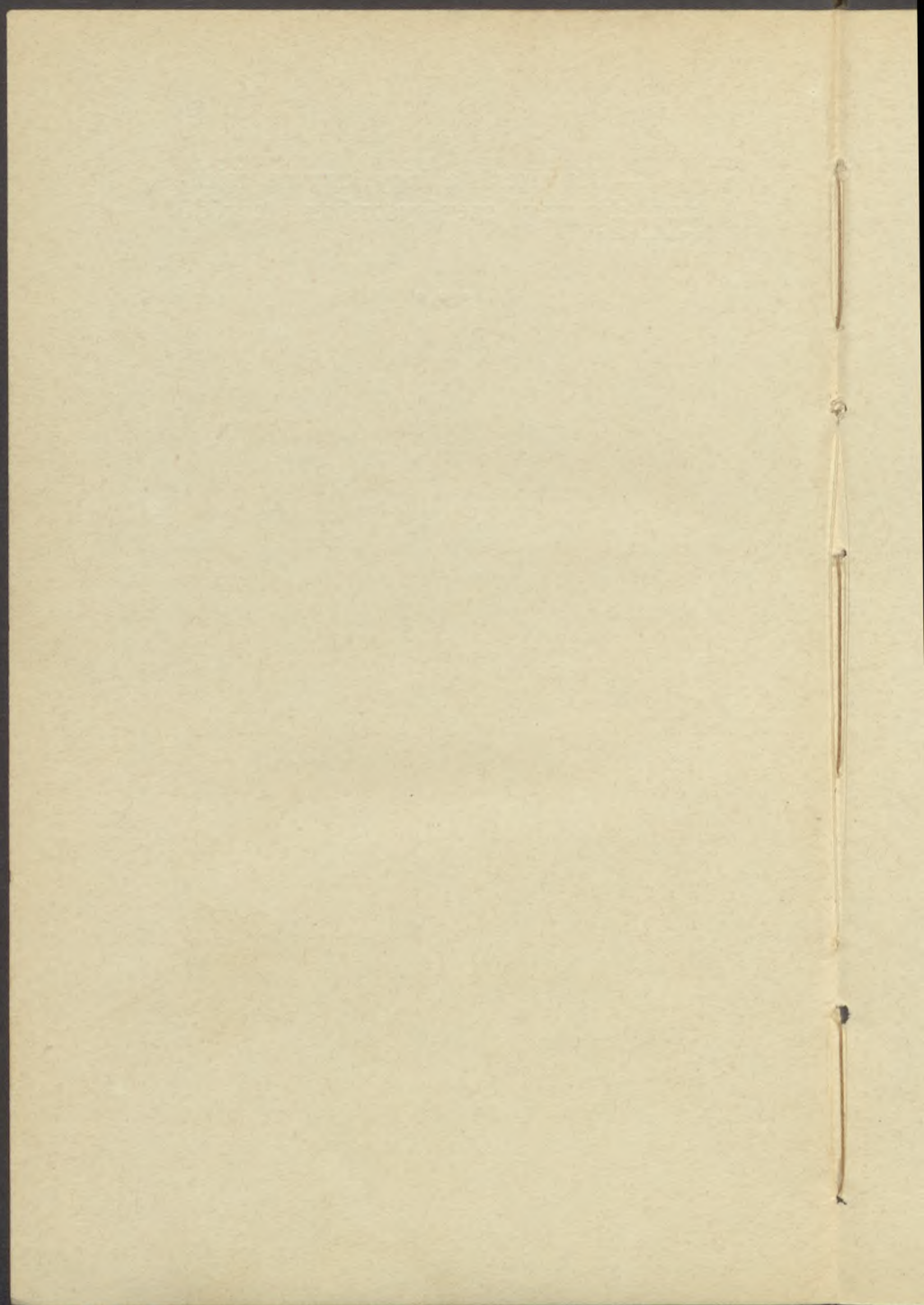
Alig jutott Grüner a levél végére, az utcáról óriási lárma hallatszott be s a zür-zavaros kiáltások egyre erősödtek. Valósággal zugtak az utcák, remegtek a házfalak, mintha csak a föld mozdult volna meg. Hirtelen felszakította az ablakot. Az utcán nagy tömegben tolongott a nép s üvöltve ünnepelte a programbeszédet tartó ellenzéki jelöltet. Semmi egyéb nem történt, de ez éppen elég volt ahhoz, hogy Grüner gondolatait elterelje. Lassan a nép a főtérről elvonult a vendéglőbe, s mire Grüner másodszor olvasta el Stella levelét, már egy arcizma sem rándult meg, nyugodtan tette le, nem érzett sem fájdalmat, sem csalódást. Megkönnyebbülve fellélegzett.

Várkonyiné terve sikerült, Stellát elszédítette Berzenczey gazdagsága, amelyről Ilka néni hosszú nyolc oldalas levelekben informálta szeretett rokonait. A jámbor Berzenczey Gábor is Stellának egy jóakarójától olyan pompás információkat szerzett be Várkonyiék vagyoni állapotáról, hogy kapva-kapott a kínálkozó alkalmon, s még ő maga siettetette az eljegyzést, amikor a szép Stellát megismerte.

Valamennyiük között a legjobban mégis Ilka néni örült, aki nem mulasztotta el odatenni Várkonyiékhoz írt levelének végére:

— Ha sikerül a frigy, úgy ne feledkezzetek meg szegénysorsban tengődő Ilkátokról.

* * *

XIII.

A Berzenczey és Stella eljegyzését követő napok egyikén, Ilka néni száz koronát kapott postautalványon, amelynek feladójaként Várkonyi Tamásné szerepelt. Ilka néni azon melegebben, hogy a kis pénzmagot kézhez vette, pazar uzsonnát rendezett barátnői tiszteletére. Ezen a barátságos összejövetelen beható tárgyalás alá vették Berzenczey eljegyzését, amelyről a környékbeli viszonyokkal teljesen ismerős és az asszonytársaságokban szaktekintélynek örvendő Kukoryné a következő megjegyzést tette:

— Na, végre, csak hogy sikerült! Így legalább Berci is hozzájut a pénzéhez, nekem pedig meg lesz a tavaszi kosztümöm ára.

— Hogy érted ezt édesem? — kérdezte Ilka néni s közelebb huzta székét Kukorynéhoz, aki közbe egy tortaszeletet igyekezett lenyelni.

— Csakugy kedvesem, hogy Berzen-

czey most majd megadhatja az uramnak a négyszáz korona kártyaadósságát.

— Ezt nem is tudtam, hogy kártyás — válaszolta meglepetten Ilka néni, majd így folytatta:

— Miért nem fizetett eddig is, hiszen elég gazdag, a mellényzsebéből kifizethette volna.

— Gazdag? — kiáltott fel Kukoryné gunyosan s köhögni kezdett a torkán akadt dióstorta morzsájától. — Ugyan édesem, — vette át újra a szót a lenyelt morzsa után, — hogy mondhatsz ilyet, hiszen Berzenczey egy teljesen letört alak. Ha véletlenül nem sikerül az eljegyzés annak a körtés-pusztai gazdag földbirtokosnak a lányával, úgy akár koldulni mehetne.

— Berzenczeyről beszéltek? — kérdezte egy karcsu, éltes hölgy s mindjárt választ is adott saját kérdésére:

— No az ugyan hamar elkártyázta azt a szép birtokot. Valahányszor csak bejött, közrefogták ezek a spielerek — s itt egy éles tekintetet vetett Kukorynéra — és kifosztották.

— Minek kártyázik az ilyen ostoba ember — mondotta kimérten Kukoryné s válaszában egyuttal benne volt az is, hogy a közbeszóló a legkiállhatatlanabb perszóna, akit valaha életében ismert.

Ilka néni, amennyire csak lehetett igyekezett leplezni érdekeltségét, de fokozatosan szótlanabb és rosszkedvűbb lett, úgy annyira, hogy szükségesnek látta fejfájásról panaszkodni. Ennek hamarosan meg is lett a kívánt eredménye, amennyiben a kedves társaság „édes Ilkám Isten veléd“, a „vizontlátásra nálunk“ kiáltással távozott. Ilka néni pedig nyomban papírost vett elő s levelet irt Várkonyinének, amelyben hálásan köszöni a vérrokoni gondoskodást, egyben pedig figyelmezteti nővérét, hogy Stella és Berzenczey eljegyzését mindenképpen fel kell bontani, mert Berzenczeynek a kártyaadósságon kívül egyebe nincsen.

Mig Stelláék körül ezek a meglepetést hozó változások történtek, addig Grüner eltitkolt fájdalommal végezte napi munkáját. Kifelé adta az erős férfit, de belülről kinozta, megtörte a csalódás. Különösen akkor fogta el teljes erővel a fájdalom, a mikor az utcán megpillantotta Stellát, aki most sokkal szebb volt, mint valaha.

Grüner előtt felujult a közelmúlt sok kedves emléke. Maga mellett érezte a leányt, aki gyengéden hozzásimult, akivel örök barátságról, örök szeretetről suttozott. Átérezte újra azokat az apró, édes és fájó izgalmakat, amelyek a szerelem nyomában járnak, azokat a különös érzéshul-

lámzásokat, amelyek a hangulatot irányítják. Most mindez örökre megszűnik s magával rántja egy szép jövő boldog reményét. Az ő számára meghalt egy leány, akire egész jövőjét építette. Szomoru szívvvel temetgette egy naiv ember utolsó fellobbanását és ábrándját. Egy fájó érzés emlékével gazdagodva, folytathatja most tovább az életet ott, ahol elkezdte, azzal a tanulsággal, hogy nem a változó emberekben, hanem a munkában kell keresni az élet minden örömét és gyönyörét. Már százszor és százszor megvigasztalta magát, de haszontalanul, mert munka közben éppen úgy, mint társaságban, vagy sétája alkalmával valahányszor csak egy hang, vagy szín, vagy mozdulat Stellára emlékeztette, újra és újra megrohanták a kinzó gondolatok.

Szeghy nagy bőbeszédűséggel adta le azt a hatalmas pletykaáradatot, amely Várkonyi Stella felbontott eljegyzése alkalmából megindult, s amely pár napig az egész várost foglalkoztatta. A csendes, tépelődő Gogolák füléhez is eljutott a pletyka s amikor Grünerrel magukra maradtak, az együttérző emberek szomorúságával beszéltek róla.

— Nem tudom megérteni — mondotta Gogolák, — hogy okos ember létedre annyira lekössön egy leány, aki kép-

telen komoly érzelemre, aki szeretni csak az élet örömeit és élvezeteit tudja. Annyi leány van kivüle, aki szívesen és szeretettel osztaná meg veled az életet.

— Ugyan hagyd kérlek, én már régen napirendre tértem felette, — válaszolta bizonytalan hangon Grüner, aki maga is érezte, hogy szavaival nem tudja leplezni a valóságot.

— Lehet, de a fájdalom még éget s elrejtőzve jelentkezik minden egyes szavadban és mozdulatodban. Vagy azt hiszed, nem vettem észre azt a hirtelen változást, amelyen átestél, mióta a leánnyal szakítottál.

— Nem szakítottam.

— Helyes, nem szakítottál, mert ő hagyott ott téged egy jobb reményében. De az teljesen mindegy. Nem a leánnyal törődöm én, hanem veled. Napról-napra látom, mint fogy a kedved, mint lesz mindinkább közönyössé előtted a munka, a jövő, amelyért eddig oly hévvel lelkesedtél. Látom azt a körültekintés nélküli könnyelműséget, amely a pénzügyintézetnél is újabban már jelentkezik. Azoknak a könnyelmű kihitelezéseknek és merész spekulációknak, amelyeket az utóbbi napokban folytatsz, nem jó végződésük lesz az intézetre s legfőképpen magadra.

— Micsoda összefüggéstelenül haddarsz itt össze-vissza.

— Nem egészen összefüggéstelenül, de ha rosszul esik is, türd az őszinteséget, mert az most is jószándéku. Aki érdekeken és indulatokon kívül áll, aki az emberszeretben kifáradva néz maga köré, az minden embert egyformának lát. A hiuságnak és a szenvedélynek ép úgy rabjai, mint a milyen vidám hajszolói az élet örömeinek. Kisebb lelkű ember talán hasonló lelkiállapot mellett a borban, tivornyázásban keresne menekülést a kellemetlen gondolatoktól és a fájó érzésektől, te ahelyett a gondülésnek egy szebb formáját választod. Merész játékot kezdesz önmagaddal, a vállalattal, mintha csak mindenáron a veszedelmet keresnéd.

— Nem keresem, de nem is rettennék vissza tőle. Nos igen, ha akarod az igazat tudni, megmondom. Kikiváncozom ebből a környezetből, amelyet vesztetre saját magam teremtettem. Boszantanak ezek a kicsinyes emberek, akik minden gondolatomat és mozdulatomat lesve figyelik. Megvetem ezeket az előkelő urakat, akikkel naponkint érintkezem, mert nincs előttük más tekintély, mint a hatalom és a pénz. Gyűlölöm azokat az apró csuszó-mászókat, akik hizelegnek, árulkodnak azért a

néhány forintért, amellyel egy-egy üres örömet szerezhetnek maguknak. Ezekről akarok menekülni, sietve, rohanva, ha mindjárt a saját vesztembe is.

— Ez muló hangulat, amely pillanatokra hatalmába kerített, rázd le magadról, mert az élet elől úgy sincs menekvés.

— Van, a tiszta szegénység.

— Nincs kinosabb és nehezebb valami, mint a szegénység — mondotta Gogolák.

A multa való emlékezés nehéz sóhajt fakasztott kebléből s csak szünetelve tudott tovább beszélni:

— Egy nyitott, örökké sajgó seb annak, aki már megkóstolta a jólétet, akit nem kötnek le apró örömek, akit gondolatai nagyobb, nemesebb életcélok felé hajszolnak. A szegénység csak olyan csuf betegsége az életnek, mint a testnek a sorvadás. Napról-napra szenvedve küzdesz egy jobb jövő reményében, távoli örömekért sóvárogsz, bizva reménykedve várod a változást, megújuló lelkesedéssel dolgozol, hiszel a munka közelgő eredményében. Évek és évek szöknek így melletted, elszárad a lelked, a vágyakozástól elfonnyad a fiatalságod és mégsem történik semmi, nem jön a várvavárt könnyebbülés, de mindinkább örömtelenebb és nehezebb lesz az élet.

Gogolák tekintete Grünerre meredt, aki lehorgasztott fejjel meredt maga elé, hanyagul rákönyökölt az íróasztalra, s szomoruan bámult. Egy leány alakja lebegett a szeme előtt, egy szép vidám és boldog élet körül jártak a gondolatai, de egészen másról beszélt. Hangjával igyekezett lelezni benső érzéseit.

— A legértékesebb boldogság a szegénységben van. A szegénységet őszinteség és szeretet veszi körül, a jólétet hizelgő hazugság és érdek. Mit gondolsz, nem érzem, nem látom, hogy ezek az emberek, a kik most jóbarátként jelentkeznek, mind egytől-egyig alakoskodó érdekhajhászok; udvariasak és bókolók, alattomban pedig mindenre kész ellenségek, akikkel szemben még védekezni sem lehet. A szegénységből mocsoktalanul juthat érvényre a férfi, de a gazdagságból csak az oly sokszor jogosult előítélet átkával. Azt mondod, hogy a szegénység elsorvaszt a reménykedéstől. Nem. A reménykedés, a jobban való és örökké élő hit, amely állandóan ébren tartja a lelket, felráz a csüggedésből, munkára lelkesít, s mert nem juthatsz célhoz, nem hoz csalódást sem. A szegénységnek erre a boldogságára vágyom, amely nem ismer érdeket, nem tűr hazugságot. Lemondanék ifjúkori álmokról, érvényesü-

lésről, cimről, vagyonról egy kicsi szürke otthonért, hol őszinteség és szeretet várna.

— Ez a te szegénységre való sóvárgásod olyan különösnek tetszik előttem — mondotta Gogolák. — Ne haragudj meg érte, ha azzal gyanusítlak, hogy merész spekulációid révén talán már sikerült is elérned?

— Még nem — felelte Grüner, — de már egész közel vagyok hozzá, talán egy-néhány nap, talán csak néhány óra választ el tőle.

— Hallatlan — mondotta, vagy inkább sóhajtott a Gogolák s hangjában és egész alakjában megremegett.

— Ne ijedj meg, veszteség csak engem érhet. Az intézet érdekeltsége csak annyi, amennyit az én vagyonom még éppen elbir. Velem pedig ne törődj, nekem senkim sincs, nem rántok magammal senkit. Én teljesen egykedvűen veszem az életet, nekem csak voltak, de már nincsenek céljaim. Lelkileg letörtem, most legalább le fogok törni anyagilag is. Talán ezek a rázkódtatások megváltoztatják gondolataim irányát, talán megtanítanak az élet tudományára. Új környezetben, új szomorúságok és fájdalmak láttára talán majd meghal bennem is a becsületes ember, elpusztulnak az érzések, a multtal eltemetkezik a nyers őszinteség s a megélhetésért való

küzdelem majd felnevel egy új embert, a mai kor modern emberét, aki gondolkodik, de nem érez, aki elszánt harcot vív a leg-szebb és legnagyobb célért: a saját érdekéért.

— Borzasztó mik történnek körülöttem — szólalt meg Gogolák. — Mindig csak rosszat hallok és sohasem jót. Micsoda megrázó események!...

— Megrázó események! — ismételte Grüner és keserű gunnyal nevetett hozzá. — Ezek nem események édes Ábris barátom, ezek jelentéktelen, szóra sem érdemes apróságok. Kicsi izgalmak, amelyek idegesítik az embert. Ilyen apró idegesítő lelki izgalmakból áll ki az emberek élete. A legtöbb ember nem megrázó események között örli le az életét, hanem apró, jelentéktelen fájdalmak és kicsiny bosszankodások között, amelyek foglalkoztatják a lelkét, lekötik a gondolatait. Nagy eseményekhez százezer közül egy is alig jut el.

— Nagyon megváltoztál. Keserűség, guny és fájdalom bujkál benned. Egyszerre összeomlott előtted egy egész világ, amiatt a hitvány leány miatt....

— Ne merd bántani! — kiáltott Grüner s fölugrott helyéből.

— Nem bántom, csak az igazat mondom. Egészen másképen lenne minden, ha sohasem ismered meg azt a leányt. Akkor

talán még most is ott dolgoznánk a gőzmalom irodájában. Milyen jó is volt akkor. Abban az öreg irodában, ott hagytam el én is a nyugalmat és boldogságomat. A te nagy lelkesedésed és ambíciód belémlopózott, elszédített a vágy, tanulni akartam, hogy sokat tudjak, célt tűztem magam elé, hogy boldog legyek, nagy embert akartam csinálni a kis malomemberből. Azt hittem elegendő lesz a kitartó szorgalom és a becsületes munka, de valahányszor a siker felé közeledtem visszalökött az élet. Nagy utat tettem, de körbe jártam. Most ott vagyok újra, ahonnan elindultam, de már nem frissen, hanem kifáradtan és összetörtén. Hát boldog vagyok én?

— Az vagy, mihelyt nem kérdezed s nem gondolsz rá. De hagyjuk ezt a beszélgetést, a gondolatok fájnak. Most, hogy a nap leáldozóban van jót fog tenni egy kis séta, egy kis levegő. Menjünk.

A pénzintézettől a külvárosig hosszú utat tettek meg Grüner és Gogolák. Szótlanul haladtak egymás mellett. Gogoláknak összeszorult a szíve, amikor régi lakásához értek. Talán meg se tudta volna mondani, mire emlékszik olyan fájó boldogsággal vissza?

A háziurral találkozott, aki őt malomembernek mondotta, s aki most előre köszöntötte, bizonyára azért, mert rászorult

a takarékos kölcsönére. Már majdnem a városon kívül voltak, amikor Grüner hirtelen megszólalt:

— Nini ott jön Szeghy és a felesége!

Gogolák meglepetten nézte a velük szembe jövő párt, akik nagy beszélgetésbe merülve nem vették észre a közelgőket, annyira, hogy Szeghy merészen és szemtelenül egészen hozzásimult az asszonyhoz.

— Szeretem attól a perctől fogva, hogy megláttam — mondotta vagy huszonötödször.

— Jé, az uram — válaszolta a meglepetés hangján Katica.

Grüner még mielőtt odaértek volna, Gogolák fülébe sugta:

— Szeghy nagyon legyeskedik a feleséged körül, jó lesz vigyázni.

Ez a figyelmeztetés villámként sujtott a becsületes Gogolákra. Arcát elöntötte a vér, bensője remegett az izgalomtól, forgott körülötte minden, hirtelenében azt sem tudta ébren van-e vagy álmodik. A legjobb pillanatban szaladt előre a fiu, akinek jelenléte némileg csillapította Gogolák felindultságát. Az asszony bár ártatlannak érezte magát, mégis belepirult ebbe a találkozásba és kellemetlennek, sőt kinosnak találta helyzetét, amelybe a véletlen folytán jutott.

A kipirult asszony szép volt s asszonyi szépségében gyönyörködött a három férfi.

.

A véletlen utcai találkozás óta zárkózott és buskomor lett Gogolák. Hosszu órákon át szótlanul bámult maga elé. Mint valami alvajáró lassu, tétova lépésekkel járt-kelt. Nem törődött senkivel és semmivel sem. Könnytelenül, befelé sirt. Az örömeit, a boldogságát, egész életét fájalta, siratta. Attól tartott, hogy ezután még kínosabb, még rosszabb események következnek. Remegett attól a gondolattól, hogy az élet még több csapást és csalódást rejtget az ő számára kifogyhatatlan tarso-lyában, ahonnan pazaron szórja az apró fájdalmaikat. Ezekről az apró semmiségektől félt, melyek uton-utfélen felbukkannak, hogy érzékenységebe kapaszkodva kirabolják lelkét, érzéseitől megfosszák szívét, hogy enyhülést, vigasztalást ne találhas-son a szomorúság óráiban.

Katicának feltűnt férje buskomorsága, azért őszintén elmondott neki mindent. A Szeghyvel való véletlen találkozást ép úgy, mint annak szerelmi vallomását, amelyet válaszra sem méltatott.

— Szeghy ur, — mondotta Gogo-

lákne — egyébként nem viselkedett illetlenül velem szemben.

Ebből a mondatból Gogolák csak az „ur“ szót hallotta, s idegesen felpattant:

— Miért mondod magunk közt, hogy ur?

Katica feleletül gyengéden átkarolta férje nyakát. Könnyes szemmel vizsgáltta a szomorú embert:

— Én csak téged szeretlek Ábrisom, s nem is fogok mást szeretni soha.

Gogolák kivonta magát az asszony öleléséből, Egy gondolat villámlott meg benne, amely Szeghy férfias szépsége mellett az ő csunya, sovány alakját világította meg sápadt arcával. A nő nézőszögletéből egészen más embernek látta most Szeghyt, a kellemes társalgót, az ügyes pletykaszővőt, a kedves zsuralakot, aki csacsiságokról órákig is el tud beszélni és a mások ötleteivel mulattatni. Hozzá még csinos fiú is. Mindenképpen arra született, hogy betöltse, vagy legalább is foglalkoztassa egy leány, vagy asszony gondolatait. Milyen messzire esik ettől az embertől?! Az exfőhadnagy mellé állítva, milyen komikus a hajlott hátú, szürke malomember, aki unalmas társalgó, nem tudja elkapni az ötleteket, kihalászni az érdekes témákat, nehézkés és száraz, mert minden szava öntu-

datos, minden mondata átszűrődik a meggyőződésén.

Talán neki nem is volt jussa hozzá, hogy egy egész életre magához kösse az asszonyt?!

Ezek a gondolatok elűzték hazulról. Egyenesen Grünerhez ment, aki mosolyogva jelentette:

— Teljesen tönkre mentem.

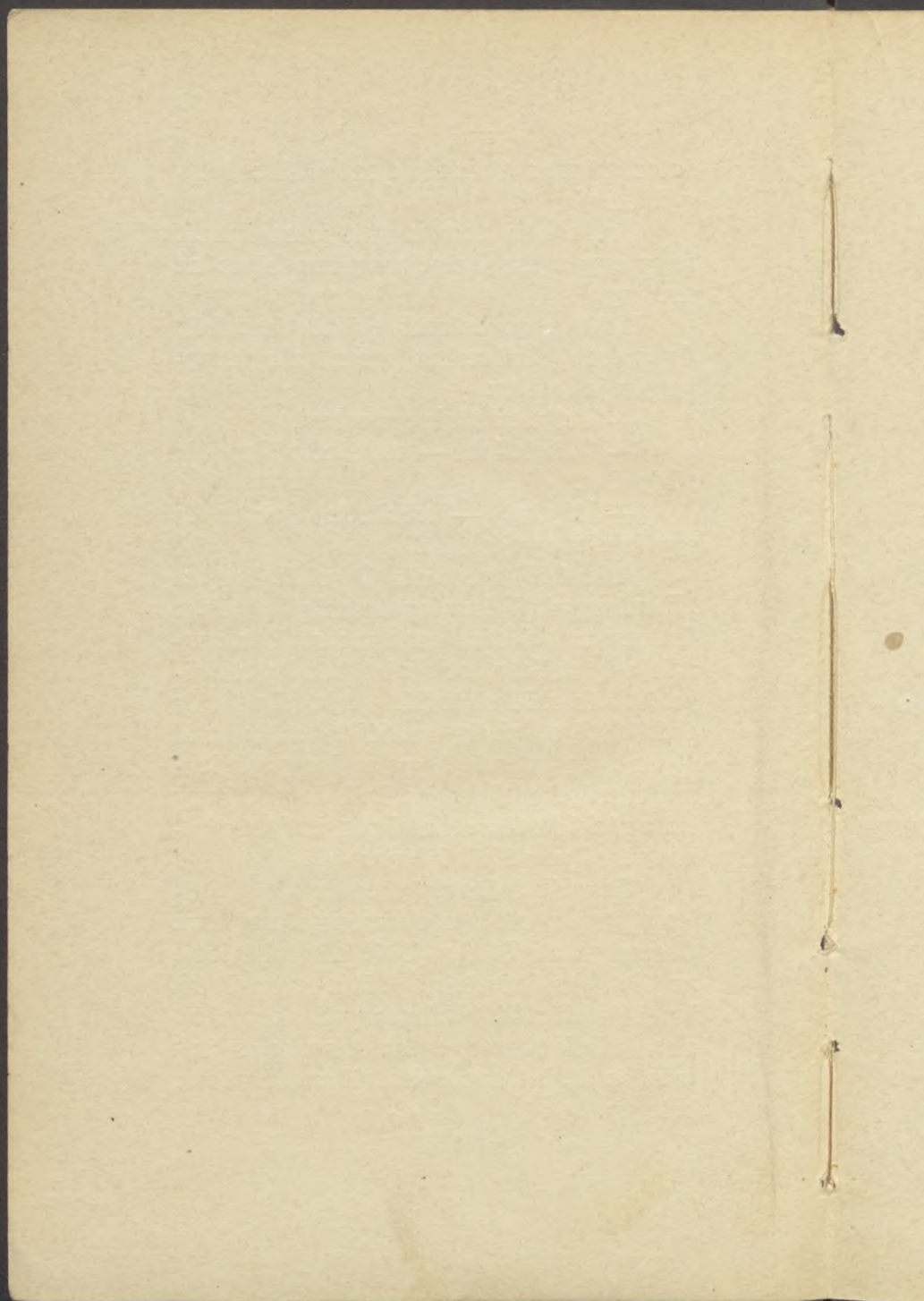
— Lehetetlen — mondotta Gogolák elképedve.

— Itt van, — erősítette Grüner és egy levelet nyújtott át.

A levélből megtudta Gogolák, hogy a „Fémárugyár Részvénytársaság“ amelyet Grüner unszolására csak nemrégiben szánált a takaréknak, most végleg beszüntette fizetéseit és csőd előtt áll. A takarékpénztár érdekeltsége pedig ennél a vállalatnál olyan nagy mérvű, hogy a viszonyok legszerencsésebb alakulása kell hozzá, hogy ezt a rázkódtatást a fiatal pénzügyi intézet a buktás veszélye nélkül kibírja.

Gogolák tudta ezt s ez az utolsó kellemetlen hír a kétségbeesésig lesújtotta. Összeomlott előtte a jövő, elborult előtte az élet. Az örömtelen, sötét gondolatok innen is elűzték, kívánszorgott az utcára, ahol elbolyongott egész éjszaka, s csak másnap került haza kimerülten, fáradtan, betegen.

* * *

XIV.

Körtés-pusztán a Várkonyi család nehéz napokat élt át. A hitelezők türelmetlensége, a felbontott eljegyzés és a jövőre való kilátások szomorú sivársága lehangolta, idegessé tette az egész családot. Az utolsó pár hét különösen megviselte Stellát, nem mintha Berzenczeyt szerette volna, hanem mert szégyelte magát az ismerősökkel szemben. Ez a fájó szégyenérzet különösen akkor égette legjobban, amikor a szerény, simulékony Grünerre gondolt, aki változatlan gyengédséggel, állandó figyelmességgel vette körül. Most érezte annak az embernek a hiányát, akinek minden szavában, minden mozdulatában elrejtőzött az érdektelen szeretet. Most, hogy senkije sem volt, hideg lett körülötte az élet, fázott. Eltűnt a köréből a melengető nap-sugár. Egynéhány nap alatt esztendőket élt át fiatalságának és szépségének rovására. Napról-napra tapasztalta, hogy a szomorúság öregít. Stella eltitkolta a Grüner után való vágyódását. Vonzalmának tisztaságát még a szüleitől is féltette, óvta.

Várkonyinét idegessé tette, hogy számításai nem sikerültek és pompásan kiesztelt terve felborult. De azért nem vesztette el kedvét a további akciótól. Amint a Stellával kapcsolatosan megindult pletykahullámok elültek, anélkül, hogy bárkinek is szólt volna levelet irt Szeghynek. Ebben a levélben Várkonyiné asszonyi ravaszsággal és ügyességgel állította be a helyzetet és pedig úgy, hogy a Berzenczeyvel való eljegyzés azért hiusult meg, mert Stella máshoz vonzódik. Ez a más pedig Grüner, aki után való sóvárgásban leánya már valósággal beteg lett. Anyai kötelességét véli teljesíteni, — fejti ki ügyesen a levélben Várkonyiné — ha a család egy régi barátjához fordul és megkéri legyen segítségére lánya boldogságának megteremtésében. Kifejezte egyben abbeli reményét, hogy olyan ügyes ember, mint Szeghy, bizonyára megtalálja az erre legalkalmasabb időt és formát. Végül még csak arra kérte Várkonyinét, hogy a levelet tépje el és egy szóval se tegyen rá célzást Grüner előtt.

A gavallér Szeghy, amint kézhezvette Várkonyiné levelét egy percig sem késett, hogy annak értelmében eljárjon. Nyomban felkereste Grünert és átadta neki e barátságos szavak kíséretében:

— Várkonyiék meg akarnak fogni öregem . . . Olvasd!

— Köszönöm, — mondotta leplezett meglepetéssel Grüner, amikor a levelet át-futotta. — Nekem nincs semmi mondani-valóm, mindössze arra kérlek, ha vála-szolsz, ird meg, hogy én anyagilag teljesen tönkrementem, maholnap a takarékpénz-tártól is megválok s teljesen bizonytalan jövő elé nézek.

Szeghy egynéhány csodálkozó kife-jezés után, magára hagyta a tönkrement Grüner-t. Mig a lépcsőn lefelé haladt, eszé-be ötlött valami. Azt kellett volna mon-dania Grünernek:

— Vigyázz öregem, bele ne kerülj majd a bünkrónikába!

Ez az ötlet annyira megtetszett Szeg-hynek, hogy hangosan felnevetett s az első kínálkozó alkalmat várta, hogy felhasz-nálja, s borsot törjön vele Grüner orra alá.

Várkonyiné türelmetlenül várta leve-lének eredményét, vagy legalább is Szeghy választát. Ez a válasz természetesen hetek mulva sem jött meg. Ellenben amikor a birtokátadás szomorú jelenete is lejátszó-dott s a Várkonyi család Körtés pusztáról végleg beköltözött, Szeghynek első dolga volt, eldicsekedni Stella előtt azzal a sok jóindulattal, amellyel a Grünerrel való ba-rátság visszaállításán közreműködött.

— Már-már sikerrel járt, — hence-

gett Szeghy, — amikor váratlanul közbejött Grüner letörése. Ez a legjobb igyekezet mellett is céltalanná tette a további fáradozást. Ilyen alakkal csak nem fogok tárgyalni, azért nem is válaszoltam édesanyja levelére.

Stella szótlánul hallgatta az üres feleségést. A szavak között teljes egészében bontakozott ki előtte a férfi, a maga szármalmas hitványságában. Minden csepp vére az arcába szökött, remegett az izgalomtól.

— Alávalóság — sziszegte a fogai között.

Később, amikor felindultsága csillapodott, kérő hangon fordult Szeghyhez:

— Legyen olyan szives és a jövőben kapcsolja ki gondoskodásából az én személyemet. Most pedig hagyjon magamra.

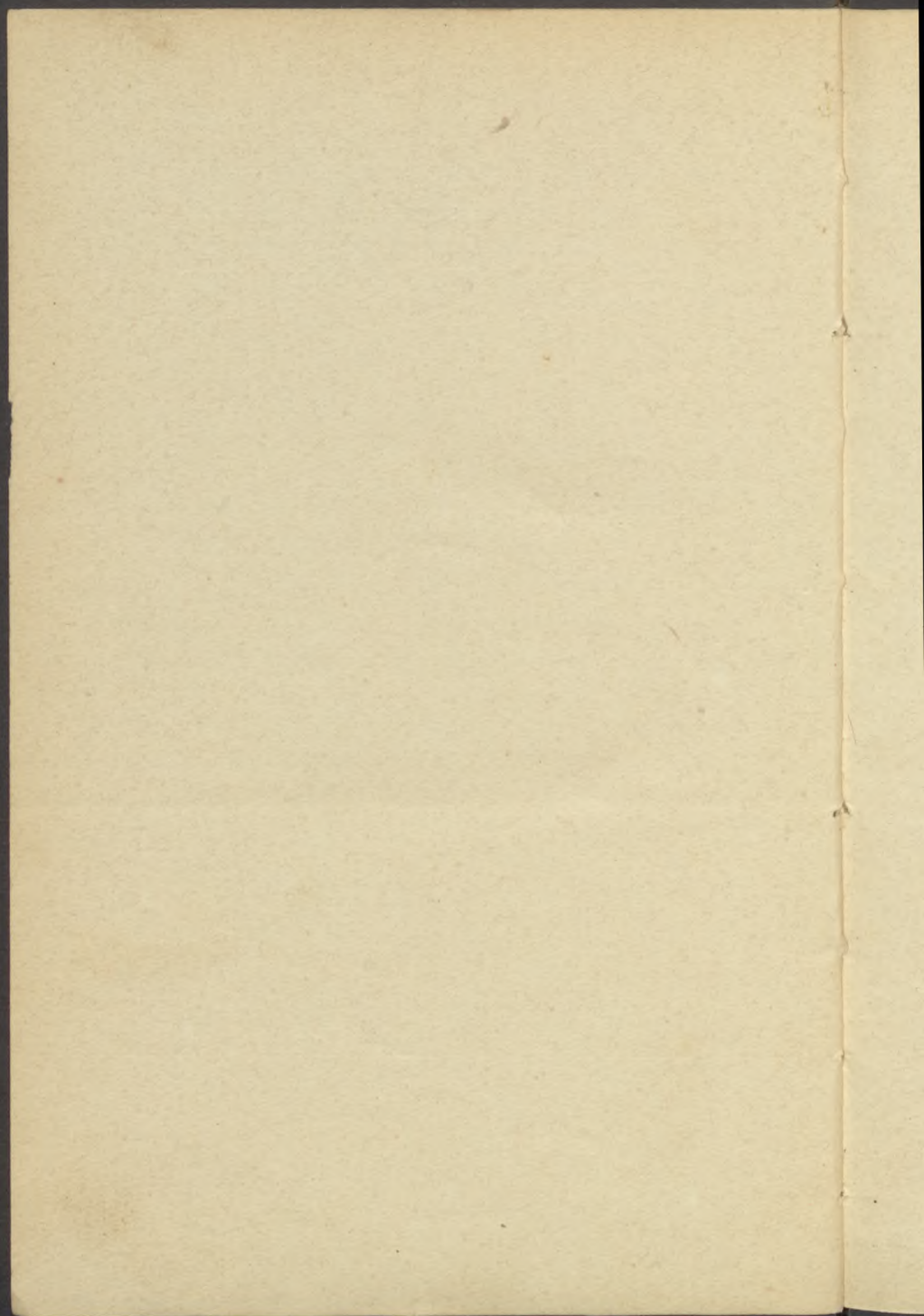
Szeghy udvariasan elköszönt. Stella egy utolsó, megvető tekintettel kísérté a család régi barátját.

Otthon, mintha misem történt volna semmiről sem szólt Stella, csak sirt, folyton sirt és mindinkább erősebben érezte, hogy jobban és mélyebben szereti azt, akitől el van vágva az útja, aki letörtén, szégyényen is különb, mint a többi. Könnyes szemmel titokban, vágyakozott az eltűnt, elveszett melengető napsugár után.

És hoszu várakozás után, sok-sok

fájdalom és szenvedés árán, újra kisütött a nap, meleg csillogó sugarai szétszóródtak, s két szerető szív, tiszta szegénységben találkozott, egy egyszerű kis otthon nagy boldogságában.

* * *

XV.

.....

A Gogolák családnál szomorú csend uralkodik. A vidám, hancurozó fiú is bánatos arccal, lábujjhegyen lépked. Katica minden mozdulatánál egy könnycseppet tüntet el a szeméből. Még a cseléd is csendben jár és suttogva beszél. Egyedül Gogolák Ábris sápadt arcáról mosolyog le a vidámság.

— Milyen boldog vagyok, — mondja többször egymásután.

A hangja megremeg, kezeivel ügyetlenül gesztikulál, szeme révetegen tekintget körül, azután tovább beszél:

— Ebben a nagy malomban nincs boldogabb ember, mint én... Mindenkit ismerek és mindent tudok... Ni, ott egy ember hogy izzad, milyen görnyedten viszi a tele zsákot. Errefelé jön, idehozza a malomba... Ott is jön egy vidáman cipeli, félig üres a zsákja, hogy neveti a többi... Ez okos, ez nagyon okos...

Egy-két pillanatra elhallgat, megpihen s aztán tovább folytatja:

— Mindegyik hoz valamit a zsákjában. Az egyik finomabbat, a másik durvábbat... Mind, mind idejönnek ebbe a nagy malomba... Mindenki megörölteti a magáét...

Gogolák feláll az asztal mellől. Az arca ragyog a boldogságtól. A világ négy tája felé mutat és tovább beszél:

— Ez mind, mind a malom... Menynyi kémény, ott is, ott is... Mind az égre mutat és ontja a füstöt, a kormot, amelytől piszkosak lesznek az emberek... Halod, hogy zúg, hogy zakatol, hogy öröl a malom?!... Mindenkit megöröl, csak engem nem, mert én vagyok a malomember!...

.....

Mig Gogolák napról-napra büszkén körülhordozza tekintetét nagy birodalmán: a nagy malomban, addig felesége és kis fia keservesen zokognak a boldog emberen...

